

קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמוחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא ע"ה מווארקא

בראשות הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

שנה מעוברת

בר מצוה-יום זיכרון

פורים קטן

גיליון ק"ע
אדר א' תשפ"ב

בשבילי אורייתא - ווארקא | שנה מעוברת. בר מצוה. יא"צ. פורים קטן | ב

יו"ל ע"י:

קהילת

בשבילי אורייתא - ווארקא

בראשות:

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Kehilas

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון ק"ע

אדר א' - תשפ"ב

תוכן העניינים

• פרק א' - עיבור החודש

עמוד ה

חודש מעובר

כמה ימי ראש חודש

שני ימי ר"ח

טעם לפעמים יום א'- ב'

יומיים ראש השנה או כל ר"ח

שני ימי ר"ח הואיל ומקצת יום ל' ר"ח

ר"ח יומיים מפני שהמולד ביום ל'

מנהג אבותינו בידינו

• פרק ב' - עיבור השנה

עמוד ט

עיבור שנה

שנת חמה

שנת לבנה

מדוע מעברין השנה

• פרק ג' - חישוב העיבור

עמוד יא

מחזור י"ט שנה

עיבור שנות ג' או אדז"ט

מולדות ר"ה סימן לשנה מעוברת

על שלשה דברים מעברין השנה

עיבור שנה נכלל בקידוה"ח

מעברין רק חודש אדר

טעם לעיבור חדש אדר

אדר ראשון מלא והשני חסר

• פרק ד' - האיך מעברין

שנה עמוד טו

בשלשה, בעשרה

אין מפסיקין לקרי"ש ותפלה

כמה עיבור השנה

פירוש שנה פשוטה

פירוש שנה מעוברת

ולכפרת פשע

• פרק ה' - שנת העיבור

ליום זכרון. בר מצוה. זכר נס.

שטר עמוד יח

תענית ביום זכרון

בחודש אדר

יא"צ אשכנז - ספרד

נדר או מנהג

ספק איזה אדר

נפטר בשנה מעוברת

חודש כסלו

נפ' בשנה פשוטה

נפ' ל' אדר א'.

• פרק ו' - יום בר מצוה

בחודש או שנה מעוברת

עמוד כד

בר מצוה בשנה מעוברת

נולד בשנה מעוברת ובר מצוה

בפשוטה

נולד א' דר"ח כסלו

נולד א' דר"ח טבת

נולד א' דר"ח אדר שני

נולד בל' שבט

• פרק ז' - יום משתה

ושמחה בשנה מעוברת

עמוד כח

הודיה על נס

נס באדר ראשון

• פרק ח' - שטר בשנה

מעוברת עמוד כט

שטרות

גיטין

ברכת החודש

• **פרק ט - פורים קטן**

עמוד לא

משנכנס אדר מרבין בשמחה

לאיזה אדר הכוונה

הגדרת ריבוי שמחה

תלית טבלאות

פורים באדר הסמוך לניסן

אין בין אדר ראשון לשני

שם פורים קטן

מלאכה

קריאת מגילה

ד' פרשיות

על הניסים

נפילת אפים - למנצח

אב הרחמים, צדקתך

פורים על נס

לא יכוון לפטור סעודת פורים

האם יעשו משתה גם בטו

בערב שבת

סעודה גדולה

דברים מיוחדים לכבוד היום

• **פרק יב - חתן וכלה**

עמוד לו

תענית חתן וכלה

וידוי לחתן וכלה

פנים חדשות

אבילות

אבל כש"ץ

הליכה לבית עלמין

• **פרק יג - פנינים על פורים**

קטן עמוד לח

שנת הנס מעוברת

איסור הספד ותענית בפורים קטן

דאורייתא

הארה גדולה בעולמות העליונים

אדר שני למעלה מהמזל

טוב לב משתה תמיד

• **פרק י - הספד ותענית**

עמוד לד

הספד ותענית

תענית ביום טו

נדר להתענות

• **פרק יא - משתה ושמחה**

עמוד לה

משתה ושמחה

לעילוי נשמת

איש היקר והמיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו, פיוז נתן לאביונים, מעורר לבבות בתפילותיו, אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח,

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדמו"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' "ויקחו אליך" וגו'

טו באדר תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

פרק א חודש מעובר

חדשה של לבנה הוא כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים¹. יום השלושים בחודש היה ראוי לחלקו חציו לחדש שעבר וחציו לחודש הבא, אבל מכיון שכתוב בתורה (במדבר י"א כ) "עד חודש ימים" ודרשו חכמים (מגילה ה.) ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות לחדשים, מוכרחים להרכיב החודש מימים שלימים בלבד. ולא נוכל לחלק היום לחצאין, ומפני זה קבעו חכמים סדר החדשים לסירוגין, חודש אחד בן כ"ט יום (חודש חסר) וחודש אחד בן ל' יום (חודש מלא).

כמה ימי ראש חודש

מן התורה אין ראש-חודש אלא יום אחד בלבד, והוא יום הראשון בחודש החדש, אולם, נחלקו הראשונים אם מימות הנביאים היה נהוג לחוג ראש חודש יום אחד או שני ימים.

ר"ח יום אחד

כתיב בנביא (שמואל א, כ, כז) "ויהי ממחרת החדש השני". ברש"י פירש ממחרת החודש, ממחרת חידוש לבנה. השני, ביום שני לחודש, נמצא שהיה ר"ח רק יום אחד. וכן פירש הרד"ק שם. וכ"ה ברש"י בבא מציעא (טז:) ד"ה "בין מלא" מוכח שבזמן שקידשו ע"פ הראי' עשו ראש-חודש יום אחד אף בחודש מלא וכ"ה בפ"י בשלטי הגבורים ראש השנה פ"א.

שני ימי ראש חודש

מאידך, הרבה ראשונים סוברים שכבר מימות הנביאים שמרו שני ימים ר"ח. בשמואל (א,כ,כז) ויהי ממחרת החדש השני. בתרגום יהונתן שם: והוה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תנינא. ובפירוש רבינו ישעיה מטרנני (שמואל שם): פירוש, שני ימים היה ראש חודש החדש שעבר היה מלא כמו שאנו עושים עכשיו ומקדשים ראש חודש שני ימים, יום שלשים ויום א' ושלושים, יום שלשים כדי לקדשו בזמנו ויום ל"א למניינו.

וכ"כ בירושלמי (תענית פ"ד ה"ג) ממעשה דוד ויהונתן (שמואל א, כ, כז) משמע שעוד בזמנים קדומים שמרו שני ימים.

וכ"ה ברבינו בחיי (שמות יב, ב) מדברי דוד ליהונתן שאמר, "הנה חודש מחר ואנכי ישב אשב עם המלך", וכ"ה הדבר מוכיח שהיו קובעים שני ימים ראש חודש, שנאמר: ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על הלחם לאכול, ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא וגו'. וכתיב: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד, ולא יתכן לומר כי ראש חודש אחר הוא לפיכך קראו 'החדש השני', שנאמר: ויאמר שאול אל יהונתן בנו מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם, ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש השני לחם, הלא הדבר מוכיח שהיו באותו החדש שני ימים של ראש חודש כמנהגנו עד עכשיו בהיות החדש יוצא.

בסמ"ג סדר העיבור (מצות עשה מ"ז בא"ד) לומד ממעשה דוד ויהונתן שהיו שני ימי ר"ח.

----- מקורות וציטונים -----

¹ שעה שלימה, 60 דקות, הוא תת"רף 1,080 חלקים. דקה מונה 18 חלקים, ונמצא תשצ"ג חלקים הם 44 דקות וחלק אחד.

בתשב"ץ (ח"א סימן קנ"ג) ושבלי הלקט (סימן קס"ח) מביאים שתמיד היו עושים שני ימי ר"ח כמו שאנו מוצאים בשמואל (א, כ. כז): ויהי ממחרת החודש השני, ומפרשים שהכוונה היא ליום שני של ראש-חודש.

וכן משמע במס' ברכות (ל) "אמר רב ענו, טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית אין מחזירין אותו. אמר אמימר מסתברא מילתא דרב בחודש מלא". וברש"י, כשהחודש שעבר מלא עושיין ראש חודש שני ימים הלכך יכול לאומרה למחר.

מדוע ר"ח לפעמים יום אחד ולפעמים שני ימים:

יש מסבירים, שלאחר שעברו עשרים ותשעה יום מן החודש שעבר ונכנס ליל שלושים - כבר חשבוהו לראשון של החודש הבא וחגגוהו במשתה ושמחה ובביטול מלאכה. ובית דין שבירושלים היו ממתנים כל אותו הלילה וכל יום המחרת לעדים שיבואו להעיד שראו את הלבנה החדשה כמבואר במשנה (ר"ה) וברמב"ם (הל' קידוש החודש).

(הלבנה בשעות הראשונות להתחדשותה, אינה נראית בכל מקום בשווה, ונראית רק זמן מועט. וכל מי שראה אותה במועדה, היינו ביום השלושים, היה בא לפני הסנהדרין שמא לא ראו אותה אלא הוא ועוד אחד בלבד).

באו עדי החודש ביום השלושים הקריבו קרבן מוסף באותו היום ולמחרת היה חול. לא באו עדי החודש באותו היום, כבר לא המתינו לעדים וקדשו החודש ביום המחרת נמצא שהוחגו שני ימים ראש חדש.

והמקומות המרוחקים מירושלים, שלא הגיעו אליהם שליחי בית דין להודיע באיזה יום נקבע ראש חדש, היו חוגגים ראש חדש שני ימים בכל ראשי החדשים כמבואר במשנה ר"ה.

יומיים ראש השנה או כל ראש חודש

איתא במשנה ראש השנה (ג,ב) בראשונה היו מקבלים עדות החודש כל היום וכו'. ואז ישנה אפשרות שיעשה יום ל' לראש חודש.

ישנם ראשונים שלומדים שכל המשנה מדברת רק בענין ראש השנה ולא בכל חודשי השנה. וכן נראה מדברי רש"י שם, וראה שם במאירי. וכן הוא בטורי אבן שם.

אבל הרמב"ם (פ"ג מהל' ק"ה"ח הל' ה'), פירש המשנה על כל ראש חודש, וכ"ה בצ"ח² במסכת ברכות, "ואני אומר שהתקנה שתיקנו שלא יהיו מקבלים עדות החודש אלא עד המנחה במס' ר"ה (ל'): ואף שנתקלקלו הלויים, היא לא על חודש תשרי לבד היתה כי אם, על כל חדשי השנה שבכלם שייך תקלה זו שבועדאי בכל ר"ח ה' שיר ובפרט לדברי הרמב"ם³, שהתקלה היתה בקרבן מוסף, פשיטא ששייך בכל החדשים, וכן משמע שם מדברי הרמב"ם שעל כל קבלת עדות החודש של כל חדשי השנה היתה תקנה, שהרי לא הזכיר שם ראש-השנה כלל, ולא חודש תשרי, אלא סתם דבריו על כל קבלת עדות החודש. ואף ששוב אחר החורבן התקין ריב"ז שיהי מקבלים עדות החודש כל היום, מ"מ כי היכי דאמרינן במס' ביצה (ה): דאף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה דמי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, ה"נ אמרינן כן בכל חדשי השנה וכל ראשי החדשים שהם שני ימים הם קדושה אחת לבענין תפילה, ושפיר קם דינו של המג"א.

וכ"ה בפני יהושע (ראש השנה ל:), ובשפת אמת שם, שהתקנה היא לכל ר"ח⁴.

----- = מקורות וציטוטים -----

² בצ"ח במסכת ברכות דף כז: ד"ה תוס' ד"ה טעה.

³ הרמב"ם בפ"ג מקידוש החודש.

⁴ בס' "שבילי החדש" מאדמו"ר זצ"ל (עיי"ש פרק י' א'. ופרק ה' ה') כותב (בדברי הצ"ח)

זו"ל: מה שכתב קדושה אחת הן, אין המובן כמו בראש השנה, ששם להיפך, יום הראשון גיליון ק"ע

שני ימי ר"ח הואיל ומקצת יום לי ר"ח

"בשבילי הלקט" (סי' קס"ח) מבאר בשם רבינו ישעיה: כבר ידוע שחדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה ויום שלושים הי' ראוי לחלקו חציו לחדש שעבר וחציו לחדש הבא אבל לא נוכל לחלק היום לחצאין, מפני זה תיקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר ואפי' הכי הדין הי' שביום שלושים נקדש את החדש כיון **שמקצתו קדש כולו קדש** ולמחר בשלושים ואחד לא נקדש, אבל כיון שהתקינו חכמים ליתן כל יום שלושים לחדש שעבר, **אנו מקדשין יום שלושים ואחד למנות ממנו יום ראשון של חודש**. ואע"פ שאנו מקדשין יום שלושים ואחד אנו מקדמין ומקדשין יום שלושים, מפני שהוא זמנו של קידוש שהרי חצי היום ראוי להיות לחדש הבא וצריכין אנו לקדש את החדש בזמנו הלכך אנו מקדשין יום שלושים מפני שחציו הוא לחדש הבא והוא זמן הקידוש, ועוד אנו מקדשין למחר שהוא יום שלושים ואחד להיות מונין ממנו שלא נמנה מיום שלושים וכו'... **ושניהם נקראין ראש חודש, זה לקידוש זה למנין**, וכן היו עושין מימות הנביאים, כדכתיב בדרך ביום החדש השני **ואפי' שהמולד לא יפול ביום ל"א, אחר הקביעות שתיקנו לנו בית-דין אנו הולכין ולא אחר המולד** עכ"ל⁵.

ר"ח יומיים מפני שהמולד ביום ל'

הנה מולד הלבנה כבר התחיל מ-עשרים ותשע וחצי יום, (דהיינו יום השלושים), ולכן, היום שבו **מתחיל מולד הירח** דהיינו יום ה-שלושים עושים ר"ח וגם יום השלושים ואחד דהיינו היום **שמתחילים לספור ימי החודש** והוא **התחלת החודש בימים** גם עושים ר"ח.

ראה באבודרהם (שער קביעות השנים השלמים): "ואל יקשה בעיניך אחר שיום שלשים מן החדש שעבר, למה אנו קורין אותו ראש חודש, הואיל וברוב החדשים המולד ביום שלשים".
ובלבוש (סוף סימן תכז): "ויום שלשים עושים אותו לעולם ראש חודש מפני שהוא לרוב פעמים יום המולד".

וכ"ה בשלטי הגיבורים (סוף פרק א' דראש השנה): בזמן הזה אנו נוהגין לעשות ראש חודש אחר חדש מלא שני ימים, שמקדשין יום ל' ויום ל"א ומתפללין בשניהם תפילת מוסף, לפי שרוב הפעמים המולד נולד ביום ל' קודם חצות וא"א שתראה הלבנה בו ביום וראוי לקבוע בו, ובימים הראשונים לא היו עושין כן.

----- מקורות וציטוטים -----

הוא בוודאי יו"ט ומונין מן הראשון ויום השני ג"כ קדוש כמו בכל ספיקא דיומא ביו"ט של גליות, אבל כאן בר"ח אדרבה יום הראשון אינו עיקר ר"ח כלל, ועיקר ר"ח הוא ביום השני, הן לענין מנין שמונין ממנה לימים של החדש, והן לקרבן. אך גם הראשון יש עליו שם ר"ח. ומצויין שם הפני יהושע דף ל': באמצע ד"ה אמר רב ענן: וני"ל דאפ"ה כתבו התוס' דלא נראה לחלק בשני הימים של ר"ח כלל כיון שעושין אותו מספק כי היכי דלא לזלו ביו"ט שני וכו'. (עיי"ש שמבאר בטוב טעם את כל הענין).

⁵ וראה עוד בדברי הרמב"ם הלכות קידוש החודש (פרק ח') שמבאר (הל' ד') יום שלשים לעולם עושין אותו ר"ח בחשבון זה. אם היה החדש שעבר חסר, יהיה יום שלושים ראש חודש הבא, ואם יהיה החדש שעבר מלא, יהיה יום שלשים ראש חודש, **הואיל ומקצתו ראש חודש**, ויהיה תשלום החדש המלא שעבר. ויהיה יום אחד ושלושים ראש החדש הבא וממנו הוא המנין. והוא יום הקביעה. ולפיכך עושין ראשי חדשים בחשבון זה חדש אחד יום אחד בלבד וחדש אחד שני ימים

ועי' בברכי יוסף (סימן תכ"ז סעיף א'), ובש"יורי ברכה, שכל' שהביא תשובת רבי ישעיה, ושוב ראיתי שכבר הביא רוב דבריו בס' שבלי הלקט (סי' מ"ו).

מנהג אבותינו בידינו

בזמננו שאנו מקדשין ראשי חדשים לפי החשבון⁶, אעפ"י שאנו יודעים מראש מתי יחול היום הראשון של החדש הבא, עדיין מנהג אבותינו בידינו לחוג שני ימים ראש חודש, אלא שאנו נוהגים כמו שהיו נוהגים בירושלים, היינו מקצת החדשים - שני ימים, ומקצתם - יום אחד בלבד.

וגם בדבר זה החשבון קבוע לכל השנים, אלו חדשים לעשות שני ימים ראש חודש, ואלו חדשים לעשות יום אחד. והרבה טעמים לחשבון קבוע זה, ואולם הטעם שחל ברוב הקביעות הוא זה: יום השלושים שיש בו מולד הלבנה, אף שאין קובעים אותו להיות ראשון לחודש הבא, אנו חוגגים אותו ראש חודש, כיון שאילו היו סנהדרין מקדשין עפ"י הראיה, היה ראוי אותו היום להיות ראש חודש, אם באו עדים.

בס' יסוד עולם (תלמיד הרא"ש. מאמר ד' פרק א'): ולפי האמת אין זה אלא מנהג שנשאר בידינו מאבותינו שכך היו נוהגים בזמן הראשון כשהיו קובעים על פי הראיה, לקבוע ראש חודש ולעשותו פעם יום אחד וכו' ופעם יעשו אותו שני ימים, כשימתינו לעדים כל יום ל' וכו' ולא הספיק שתתקיים עדותן עד שחשיכה, וזה טעם מש"כ ביהונתן (שמואל א כז) ויהי ממחרת החדש, כלומר יום שני לקיבועו וכו', ופעם היו דוחין קיבועו עד ליום ל"א מפני שהמתינו לעדים כל יום ל' ולא באו ונהגו ביום ל' קודש מספק, ולפי שלא נתקיימו בו העדות הוצרכו לנהוג קודש גם ביום ל"א וכו'.

ומאז ועד עתה נשאר המנהג הזה מצוי בידינו ואין לנו בזמן הזה שום טעם ולא ענין, הואיל ועל פי חשבון אנו קובעין עתה ואין בחשבון שום ספק.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁶ חשבון הלוח נקבע בשנת ד' אלפים קי"ח, ע"י הלל הנשיא, דור עשירי להלל הזקן, שהיה בימי אב"י ורבה והיה ג"כ אמורא. ע"י תש"ו תשב"ץ (ח"א סי' קל"ו).

פרק ב עיבור השנה

עיבור שנה

הקב"ה צונו בתוה"ק⁷ "שמור את חודש האביב ועשית פסח" דמשמע שלעולם יהי פסח בזמן האביב. וכן כתיב בסוכות, "בחג האסיף באספך מעשר מן השדה"⁸ דמשמע לעולם יהי סוכות בזמן האסיף. וכ"כ הרמב"ם⁹.

שנת חמה

מדת שנת החמה לפי דעת שמואל שאנו סומכין עליה, בחשבון העיבור, הם שס"ה יום ורביעי, שהם ו' שעות, והזמן הזה הוא מהלך החמה מחלק אחד מחלקי הרקיע עד שתסוב ותחזור אל החלק ההוא בעצמו שהתחילה ממנו לסוב, והוא חוזר משם להלך כבראשונה¹⁰.

שנת לבנה

בחודש הלבנה יש כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים¹¹. וכשתכפול המספר הזה י"ב פעם במספר חדשי הפשוט, יהיה המקובץ מזה שנ"ד יום ותתע"ו חלקים והוא מדת שנת הלבנה. ואע"פ שאינה שונה לסבוב מן המקום שהתחילה ממנו, ראויה היתה להקרא שנה. מפני שהלבנה בסוף כל שנים עשר חדש היא שונה להתחדש במזל שהיתה מתחדשת בו בראשיתן. אבל לא בחלק ההוא עצמו מן המזל¹².

מדוע מעברין השנה

אם היינו מונין חגיגו רק לחדשי הלבנה, הרי פשוט שלפעמים היו חלים פסח וסוכות באמצע הקיץ ולפעמים באמצע החורף. דהרי ד' חלקי השנה אביב, קיץ, בציר, חורף, הן בטבע אלינו כפי מעמד החמה בתקופתה בהלכה נגד כדור הארץ. והרי שנת החמה, דהיינו משך ימי הקפתה בגלגלה, הוא שס"ה ימים ושש שעות (וי"א מעט פחות מזה¹³). והרי שנת הלבנה, שהוא י"ב חדשים, כל א' אינו יותר מכ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים. ואם תכפיל י"ב פעמים כ"ט י"ב תשצ"ג יבוא שנ"ד ימים, ח' שעות, ותתע"ו חלקים. ואם ננכה סך זה משס"ה ימים ושש שעות שנות החמה, נשאר י' ימים כ"א שעות ור"ד חלקים שפחותה שנת הלבנה משנת החמה.

----- מקורות וציונים -----

⁷ דברים ט"ז פ"א

⁸ שמות כ"ג פט"ז.

⁹ ס' המצוות מ"ע קנ"ג מצות עשה מהתורה לחשב שנים וחדשים.

¹⁰ אבודרהם סדר העיבור. שע"ו.

¹¹ **שעה שלמה מונה אלף ושמונים (1080) חלקים.** ולכן חילקו את השעה לתת"ף (1080) חלקים, לפי שמספר זה ניתן לחלוקה למחצה, לשליש לרביעי, חמישית וכו', (חץ משביעית). (עי' אבודרהם סדר העיבור שע"ו).

דקה מונה 18 חלקים (18*60=1080). חלק הוא איפוא שלוש ושליש שניה (3.3=18*60). אם כן בין מולד למולד ישנם כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים 1080/793, שהם 44 דקות וחלק אחד (או 3 ו-1/3 שניה). כל 3 חלקים הוא 10 שניות.

¹² אבודרהם שם

¹³ רמב"ם רפ"ח מקידוש החודש

וכ"ש דקשה לפי מה שנעשה אנחנו א' מלא וא' חסר, א"כ יהיו ימי שנת הלבנה רק שנ"ד ימים. ואם גם מצד ד' הדחיות נעשה מרחשון וכסלו שניהן מלאים, לא יהיו יחד יותר משנ"ה ימים. וכ"ש אם מצד ד' הדחיות נעשה מרחשון וכסלו שניהן חסרים לא יהיו כל ימי שנות הלבנה רק שנ"ג ימים, וא"כ פחותה שנת הלבנה הרבה משנת החמה, והרי אנו צריכים לכוונם יחד.

ואת"ל נסיף על כל שנה ושנה של לבנה י"א ימים כשיעור החסר מימות החמה. זה א"א, מדכתיב "לחדשי השנה", חדשים אתה מונה לשנה ולא ימים¹⁴.

----- מקורות וצינונים ----- =

¹⁴ כמבואר במס' מגילה ה.

פרק ג חישוב העיבור

מחזור י"ט שנה

ולפיכך נמסר לנו מרבתינו ז"ל לחשוב שנת הלבנה ע"פ **מחזור קטן**, שהוא המשך י"ט שנה של לבנה, דבכל י"ט שנה יעשו ז' שנים מעוברות, בני י"ג חדשי לבנה, דהיינו שנת ג', ו', ח', י"א, י"ד, י"ז, י"ט (וסימנך ג"ח אדז"ט), דע"י חדשי עבור אלה ישלם מה ש"ט שנות לבנה פחותים מ"ט שנות החמה בקירוב האפשרי.

שהרי בכל שנת לבנה חסרו י' ימים כ"א שעות ור"ד חלקים. ואם תכפיל זה י"ט פעמים כשנות מחזור הקטן, יבוא ר"ו ימים וי"ח שעות ותרל"ו חלקים. זהו מה ש"ט שנות הלבנה פחותים מ"ט שנות החמה. ותחת זה הוספנו ז' חדשי עיבור תוך הי"ט שנים והרי ז' פעמים כ"ט י"ב תשצ"ג יעלו ר"ו ימים וי"ז שעות וקנ"א חלקים וכשתנכה זה הסך מהיתרון ש"ט שנות חמה יתרים על י"ט שנות הלבנה כלעיל, לא ישאר ממה ששנות החמה הוא יתר על שנות הלבנה תוך י"ט שנים רק שעה אחת ותפ"ה חלקים¹⁵.

ימים	שעות	חלקים	יתרון י"ט שנות החמה על י"ט שנות הלבנה סך ז' חדשי עיבור
206	18	636	
<u>206</u>	<u>17</u>	<u>151</u>	
	1	485	

ובענין השעה ותפ"ה (485) חלקים שנשאר, עיין במפרש רמב"ם¹⁶ שכתב שכשיבוא גואל צדק יתורץ קושיא זו, ועיי' בפ"י תפארת ישראל שמבאר כ"ז באריכות.

עיבור שנות ג"ח אדז"ט

והא דבחרו לעבר דוקא ז' שנים של ג"ח אדז"ט היינו משום שבאלו השנים כבר נתוסף שנות החמה על שנות הלבנה כשיעור חודש לבנה שהוא כ"ט י"ב תשצ"ג או יותר. ובשנת ח' אף שלא נשאר אז מותרות לחמה עדיין רק כ"ז ימים ושעה א' ותקנ"ב חלקים, כזה.

ימים	שעות	חלקים	מותרות כל שנה של חמה על שנת הלבנה
10	21	204	ונכפיל המותר הנ"ל ג"פ בעד שנת אב"ג א"כ יהיה מותרות ג' שנות חמה הנ"ל לכן נעשה בשנת ג', ב' אדרין, וננכה ל' יום של אדר הראשון ממותר הנ"ל
	3		נשאר עדיין בסוף ג' שנים מותרות לחמה וכ"כ נשאר לחמה מותרות משנת דה"ו אחר נכיון אדר הראשון שקבעוהו בשנת ו' בצרף לזה שוב מותרות לחמה משנת ז"ח,
30	2	15	612
	2	15	612
	21	18	408
=27	1	452	דהיינו ב' פעמים יכ"א ר"ד נמצא שבשנת ה' יהיה מותרות לחמה על שנות הלבנה

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁵ רמב"ם פ"ט מקדה"ח.

¹⁶ רמב"ם ה"י קדה"ח פ"ט ה"ג

והרי זה אינו בכדי אדר הראשון שנקבע בשנת ח' שהוא ל' יום. אפ"ה מעברין שנת ח', דאם נמתיך מלעבר השנה עד שנת ט' בהמחזור, תהיה החמה אז יתירה הרבה מאד מכדי חודש על הלבנה. לכן מקדימין ומעברין השנה בשנת ח', וכן נעשה בח' שנים השניים. עד שבסוף המחזור מעברין מה"ט ב' שנים בסיווג רק שנה א', דהיינו שנעבר שנת י"ז ולא שנת י"ח, ואח"כ נעבר שוב שנת י"ט, כדי שבסוף המחזור לא ישאר מותרות לשנות החמה על שנות הלבנה רק שעה א' ותפ"ה חלקים, וכמו שבארנו.

מולדות ר"ה סימן לשנה מעוברת

וכשנעייך בחשבון המולדות נראה, שבאם נדע ימי ב' ר"ה, דהיינו של העבר ושל הבא, מיד נדע אם השנה מעוברת או פשוטה, גם אם היא שלימה או חסירה, דאם נראה שהחלוק ביניהן ב' ימים, נדע שהיא פשוטה חסירה. ואם החילוק ביניהן ג' ימים, נדע שהשנה פשוטה כסדרן. וכ"כ אם החילוק ביניהן ה' ימים נדע שהשנה מעוברת כסדרן. ואם ו', נדע שהשנה היתה מעוברת שלימה. חוץ שכשהחילוק ביניהן ד' ימים אז יש ספק, אם השנה היתה פשוטה שלימה או מעוברת חסירה. עד שנדע באיזה שנה שבמחזור היתה השנה, אז מיד נדע אם היא מעוברת או פשוטה. ועיי"ג ג"כ נדע אם חסירה או שלימה היתה.

עוד יש סימן לידע אם השנה חסירה או שלימה או כסדרן, כשרק נדע אם השנה מעוברת או פשוטה, באיזה יום חל ר"ה ובאיזה יום חל יום א' דפסח אז מיד נדע ג"כ אם השנה שלימה או חסירה או כסדרן. למשל שנת תר"ד היתה שנת פשוטה, ור"ה היה ביום ב', ופסח היה ביום ה' א"כ לפי סימני האותיות הנ"ל ה' הקביעות בש"ה, וירמז הש' שבאמצע, שהשנה שלימה, דהיינו שמרחשון וכסלו שניהן מלאין. וכ"כ שנת תר"ה ידענו שתהיה מעוברת ור"ה חל בשבת, ופסח חל ביום ג' א"כ הקביעות היא זח"ג, ותרמז האות האמצעי שהשנה היא חסירה, דהיינו מרחשון וכסלו שניהן חסרין, וכן תעשה תמיד.

על שלשה דברים מעברין את השנה

בגמ' סנהדרין¹⁷: תנו רבנן, על שלשה דברים מעברין את השנה, על האביב ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין. וברש"י שם על האביב: אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב בחדש.

ברמב"ם¹⁸: על ג' סימנים מעברין את השנה על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. כיצד בי"ד מחשבין ויודעין אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה. ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה פסח בזמן האביב ועל סימן זה סומכים ומעברין ואין חוששין לסימן אחר. ובסעיף ג' שם: וכן אם ראו בי"ד שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא ולא צמחו פירות האילן שדרך לצמוח בזמן הפסח, סומכים על שני סימנים אלו ומעברין את השנה. ואע"פ שהתקופה קודם לט"ז בניסן הרי הן מעברין כדי שיהיה האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בט"ז בניסן וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב.

עיבור שנה נכלל בקידוה"ח או מצוה נפרדת

לדעת הרמב"ם עיבור השנה הוא בכלל מ"ע של עיבור החודש, כ"כ הרמב"ם¹⁹: לקדש חדשים ולעבר שנים, וזו היא מצות קידוש החודש. ובס' החינוך²⁰ מצוה ד': וכן

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁷ סנהדרין י"א:

¹⁸ רמב"ם פ"ד מהל' קידוה"ח הל' ב'

¹⁹ הרמב"ם מ"ע קנ"ג

²⁰ ספר החינוך מצוה ד'

תכלול מצוה זו מצות עיבור השנה לפי שיסוד מצות קידוש החודש כדי שיעשו ישראל מועדי השם במועדם. וכמו"כ מצות עיבור השנה מזה היסוד היא. הרמב"ן, בהשגות לספר המצוות²¹ בעל ההלכות ישים קידוש החודש בראיה או בחשבון מצוה אחת, וישים עבור השנה בתוספת חודש מצוה אחרת והדין עמו. וסמ"ג מנאו עיבור השנה למצות עשה בפני עצמו. ובס' דרך פקודיך²².

מעברין רק חודש אדר

מצאנו ביחזקיהו המלך שנאמר²³ "ויעץ המלך ושריו וגו' לעשות הפסח בחודש השני", והרי פסח שני לא הוקבע בציבור. אלא שעובר את אדר וכפסחים נ"ו א'. במס' סנהדרין²⁴, אין מעברין אלא אדר. וברש"י שם. ראש השנה ז' ע"א וברש"י שם. ברמב"ם²⁵, ואין מוסיפין לעולם אלא אדר ועושין אותה שנה שני אדרין אדר ראשון ואדר שני. ובירושלמי²⁶. במכילתא²⁷ : ר' נתן אומר שמור את חודש האביב (דברים טו) חדש הסמוך לאביב אתה מעבר ואי זה זה, הוי אומר זה אדר.

טעם לעיבור חדש אדר

כל שאר חדשים אין מעברין דכתיב (אסתר ג) לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ואי מעברין אחת משאר החדשים לא הוי אדר שנים עשר²⁸. כתב האבודרהם²⁹ מפני שצריך שיהא תשרי שביעי שנאמר בחדש השביעי באחד לחודש, וטבת ג"כ צריך שיהיה עשירי שנאמר בחודש העשירי הוא חדש טבת ושבת ג"כ אין מעברין משום שנאמר³⁰ לחדש שנים עשר הוא חדש אדר א"נ דומיא דחדש מה חדש מעברין אותו באחד ממנויו דהיינו יום, אף שנה בא' ממנויה דהיינו חדש ומה חדש מעברים אותו ביום אחרון אף שנה בחדש האחרון (ע"י מכילתא בא) א"נ מפני שחדש אדר הוא סמוך לאביב ובו יהיה נודע אם צריך לעבר מפני האביב או לא. ומביאו בס' אליה רבא³¹.

כתב הספורנו³² למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. והטעם שצויתי להתמיד ההשגחה על שיהיו שנות הלבנה מכוונות עם שנות החמה ע"י העבורים כדי שיהיה ניסן חדש אביב ולא צייתי למנות לחדשי חמה שהם בלתי צריכין לעבור הוא כדי שתזכור יציאת מצרים כל ימי חיך שבכל עיבור חדש ועבור שנה שתעשה בשביל שיהיה ניסן חדש האביב תזכור שזה הוא בשביל יציאת מצרים.

מקורות וציונים

- 21 הרמב"ן, בהשגות לספר המצוות עשין קנ"ג
22 דרך פקודיך מצוה ד' ח' המעשה, ס"ק ו'.
23 ד"ה ב', ל', פ"ב
24 סנהדרין י"ב ע"א
25 רמב"ם הל' קידוש החדש פ"ד הל' א'
26 ובירושלמי שם פ"א ה"ב
27 במכילתא פרשת בא פרשה ב'
28 תוס' סנהדרין יב ע"א
29 אבודרהם הל' פורים עמוד ר"ו
30 אסתר ג' ז'
31 בס' אליה רבא סימן תרפ"ה ס"ק ו'.
32 ספורנו שמות טז, ג

אדר ראשון מלא והשני חסר

אי במס' ראש השנה³³ העיד רבי סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרים שאם רצו לעשותן שניהן מלאין עושין וכו' אחד מלא ואחד חסר עושין וכך היו נוהגין בגולה, וכו' שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר.

עיי"ש ברבינו חננאל. ובתוס' שם, לדידן טוב למלאות הראשון דהוא חדש העיבור וכו'. וכ"ה ברמב"ם הל' קידוה"ח פ"ח הל' ה: בשנה מעוברת אדר ראשון מלא ואדר שני חסר.

----- מקורות וציטוטים ----- =

³³ ראש השנה י"ט ע"ב

פרק ד האיך מעברין את השנה

איתא בפרקי דרבי אליעזר³⁴ כשם שנגלה הקב"ה על משה ועל אהרן במצרים. כך עתיד להגלות עלינו בסוף מלכות הרביעית. שנא'³⁵ ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם. מהו לאמר. אמור להם לישראל עד עכשיו אצלי היה סוד עיבור. מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה.

ואיתא במדרש³⁶ כשהיו רבותינו נכנסים לעבר את השנה, נכנסים עשרה זקנים בקיאים לבית המדרש ואב בי"ד עמהם, ונועלין את הדלתות ונושאים ונותנים בדבר כל הלילה, בחצי הלילה אומרים לאב בי"ד מבקשים אנו לעבר את השנה שתהא השנה הזאת י"ג חדש, גוזר אתה עמנו, והוא אומר להם מה שדעתכם, אף אני עמכם. באותו שעה יצא אור מבהמ"ד ובא לפנייהם והיו יודעין שנתרצה להם ה' שנאמר "זרח בחושך אור לישראל".

עוד איתא שם בגמ': אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו. ועיי"ע ברמב"ם פ"ד שם כל הפרטים בזה.

בשלשה מעברין. רבי אליעזר אומר בעשרה, שנאמר³⁷ אלהים נצב בעדת אל, ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ופורשין אותו לפנייהם ונעשה כמין גורן עגולה ויושבין גדול לפי גדלו קטן לפי קטנו. ונותנין פניהם למטה לארץ. ופורשין את כפיהם לאביהם שבשמים. וראש הישיבה מזכיר את השם ושומעין בת קול שצווחת ואומרת בלשון הזה. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר החדש הזה לכם (שמות יב, א.ב.) ומעון הדור אינן שומעין כלום. אלא כביכול אינו יכול להשכין שכינה ביניהם. ואשרי העם העומדים במקום ההוא בשעה ההיא. שנאמר אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. באור פניו של הקב"ה הן מהלכין³⁸.

תני רבנן³⁹ אין מעברין את השנה אלא במומנין לה. ברמב"ם⁴⁰ מבאר: כיצד יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין, היו מומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה. ואותן שהומנו בלבד הן שמעברין אותה וכו'.

ובגמרא סנהדרין שם איתא: מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה, אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד, עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי,

----- מקורות וציטוטים -----

- 34 בפרקי דרבי אליעזר פרק ח.
35 שמות יב ב'.
36 שמות רבה כא
37 תהלים פב א
38 פרקי דרבי אליעזר ח'. סנהדרין יא.
39 סנהדרין י"א ע"א
40 רמב"ם פ"ד מהל' קדוש החדש הל' ט'.

אמר לו שב בני שב, ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במומנין לה. ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומחמת כיסופא הוא דעבד וכו'.

אין מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה.

במס' שבת (א.) דאמר רב אדא בר אהבה וכן תנו סבי דהגרוניא אמר רבי אלעזר בר צדוק כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לקריאת שמע ולא לתפילה.

כמה עיבור השנה אי' במס' סנהדרין (א.) שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר חודש (ברש"י, כ"ט ימים) ועיי"ש בתוס' שמבאר דלשון תורה לחוד (ל' יום) ולשון חכמים לחוד (כ"ט יום). אמר רב פפא, רצו חדש רצו שלשים יום.

פירוש שנה פשוטה

פירוש מילה זו חצוב מ"ופשט את בגדיו" כלומר, שנה שאין בה כיסוי ותוספת אבל היא נוהגת המנהג הראוי לכל השנים⁴¹.

פירוש שנה מעוברת

י"ל שהוא חצוב מן עבר, כלומר שעבר החודש ואנו מעברין אותו פעם אחרת. וי"ל שהוא חצוב מן "שורו עבר ולא יגעל" (לשון הריון. א"ע) (איוב כא י) ומדברי רבותינו, שאומרים פרה מעוברת, וטעם זה נאה בעיני שמצאנו לרבותינו ז"ל קורין לחודש המלא משלושים יום מעובר וכו', ואין אנו מעברין אותו דבר אבל המעובר דומה למלא מפני שנוסף בו יום מתעבר כאשר האשה מתעברת⁴². ובגמרא סוכה (ג'): ואין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות, וברש"י שם.

ולכפרת פשע

בשנה מעוברת, בתפילת מוסף⁴³, בברכה אמצעית אחרי השתים עשרה בקשות, מוסיפים המילים "ולכפרת פשע"⁴⁴.

יש מוסיפים נוסח זה במשך כל שנת העיבור⁴⁵, ויש שאומרים עד אחר חודש אדר שני⁴⁶, ויש שמוסיפים כך רק בראש חודש אדר שני⁴⁷, וכל אחד יעשה כמנהג המקום⁴⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

⁴¹ ספר העיבור לראב"ח מאמר שני סוף שער ג'.

⁴² ס' העיבור שם.

⁴³ בסידור הרוקח (עמוד תר"ל), כי יש י"ב לשונות לטובה ולברכה וכו' כנגד י"ב חודש, לכך בשנת העיבור מוסיפים ולכפרת פשע כנגד חודש העיבור. סידור ר"ש מגרמייזא. סידור ר' שבתאי סופר. סידור השל"ה. א"ר (ס' תכ"ג ס"ק ו). בתשו' מהר"ם שיק (א"ח ס' קפ"ד) אין לזה מקור בשו"ע ובראשונים, הנהיגוהו האחרונים והוא מנהג כל ישראל. משנ"ב (שם ס"ק ו).

⁴⁴ בסידור הרוקח הנ"ל ובא"ר הנ"ל כתבו שיש י"ב לשונות, לטובה ולברכה וכו' כנגד י"ב חודש לכן אומרים ולכפרת פשע כנגד חודש העיבור. ובס' טעמי המנהגים עמוד קצ"ז כתב, שאומרים ולכפרת פשע, שמא השנה אינה מעוברת ונמצא שאוכלים חמץ בפסח. ועי' סנהדרין י"ב: שחוקה כשעיבר ניסן ולא הסכימו עמו חכמים, התפלל: ה יכפר בעד, לכן מתפללים לכפרת פשע אולי העיבור אינו כהוגן.

בס' נפש חיה (ס' תכ"ג) מבאר לפי שמוציאין את השנה ממנהגה, לכן יש לחוש לשגגה, אולי טעו חכמים שבהם ושגגה עולה זדון ובעי כפרה ראה תוס' חדשים סנהדרין מ"ב.

גיליון ק"ע

----- = מקורות וציונים -----

⁴⁵ ערוך השולחן (סי' תכ"ג ה') בן איש חי (שנה ב' פ' ויקרא י"ט) לאומרו בכל שנת העיבור. ובס' כפה"ח שם אות ח", ונראה דכן ראוי לנהוג כל השנה, ורק אם כבר נהגו לומר רק עד חדש ניסן או בחודש אדר בלבד, אין למחות.

⁴⁶ פמ"ג מש"ז (סי' תכ"ג ב) שראה המנהג רק עד חדש ניסן ומר"ח אין אומרים עוד. משנ"ב (שם ס"ק ו) ס' ליקוטי מהרי"ח. לוח הגרימ"ט. חזון איש (אורחות רבינו ח"ג עמ' רנ"ד) נהג לאומרו בשנה מעוברת עד ר"ח ניסן ולא עד בכלל. בס' אדני פז (שו"ע תכ"ג) מוסיפים ולכפרת פשע לפירסומי מילתא שהיא שנת עיבור ויעשו פסח בזמנו, וא"כ בר"ח ניסן כבר כולם יודעים ואין חשש.

⁴⁷ בס' מקור חיים לחוות יאיר (שם אות ג') וכן ביוסף אומץ (סי' תרצ"א) שיש לאומרו רק בחודש העיבור. מנהגי וורמיישא (סי' ס"ב ובסי' רי"ד).

⁴⁸ כתב המשנ"ב (סי' תכ"ג ס"ק ו) בכל אלה נהרא נהרא ופשטה, וכל אחד יעשה כמנהג המקום.

פרקה
שנת העיבור
ליום זיכרון. בר מצוה. זכר נס. שטרות.

קביעת יום זיכרון בחודש או שנה מעוברת

בחודש אדר

א. אם חל יום זיכרון לפטירת אב או אם בחודש אדר (שנפטר בשנה רגילה), ישנם הילוקי מנהגים באיזה יום יקבעו את יום הזכרון⁴⁹, יארצייט, בשנה מעוברת.

----- מקורות וציונים ----- =

⁴⁹ רמ"א יו"ד (סימן ת"ב סעיף י"ב): מצוה להתענות יום שמת בו אביו או אמו. מביאו מס' כל בו (סי' קיד דף פח) בשם הר"מ. תשו' מהר"ם מינץ (סימן ט').

כתב במטה משה (סי' תשס"ד): מה שמתענין ביום שמת אביו, שהרי דוד התענה על שאל כי קראו אבי וצם על יהונתן ועל אבנר כי יש לצום על מיתת אדם חשוב. וכתוב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כי אמרו הואיל ופשענו והנחנו הזקן הלילה לבדו לכך אירע לו בשבילנו לכך נדרו שלא לאכול גיד הנשה.

ד"א דין שהאב והבן גוף אחד ודין שיצטערו הבנים. ומביא שם מעשה נפלא מרב סעדיה גאון שהוכיח בראיה במה שנבלע דם הבן בעצם של אביו שאכן הוא בנו ולא אחר, עיי"ש. ובספר חסידים סימן רל"א וסימן רל"ב. והב"ד אליה רבה או"ח סימן תקס"ח אות ט"ו. לבוש שם סעיף י"ב כתב: טעמא שמעתי שיעשה תשובה מפני הסכנה דריעא מזליה ביום זה שמת בו אביו או אמו.

בקצשו"ע סימן רכ"א סעיף א': מצוה להתענות בכל שנה יום שמת בו אביו או אמו, כדי להתעורר בתשובה לפשפש במעשיו באותו היום ולהתחרט עליהם ועל ידי זה יזכה את אביו ואמו שיתעלו בגן עדן וכו'.

בס' כף החיים או"ח סימן תקס"ח אות ע"ה הביאם וכתב: עוד י"ל הטעם עפמ"ש בשם האר"י ז"ל שאמירת הקדיש לא לבד מועיל שהציל את נפש המת מגיהנום אלא ג"כ להכניסו בג"ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה וע"כ היה נוהג רב האר"י ז"ל לאומרו בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו ואמו יעו"ש. וע"כ יש להתענות ביום ההוא ולחזור בתשובה כדי שיוכל לעלות נפש אביו למדרגה היותר עליונה ואז גם אביו יתפלל בעדו שעשה לו נחת רוח. והנה עקב חולשת הדורות נוהגים רבים שאינם מתענים.

בספר שער האמונה מביא בשם ספר חסד לאברהם על משניות: כשראו צדיקי הדור התשות כוח שבאה לעולם, והדור חלש ומתמעט והולך ואין בכחם כלל להתענות ולסגף את גופם, על כן המליכו עצה לזה בלא התענית, ויהיה דבר השווה לכל נפש, לקיים ביום היארצייט מצות צדקה והכנסת אורחים בחבורת אנשים יחד לסעודה באחדות וריעות. כמו שהובא בספר החיים, שבסעודת מרעים מקיים הכנסת אורחים, דלעניינן נקרא בשם צדקה. וסיים ז"ל, דמזה נשתרבו שאפילו עני שבישראל שאין בכוחו לעשות סעודה ביום היארצייט, נותן תיקון וזוהו הוא מקיים מצות צדקה. כאשר שמעתי מחותני השיש והנכבד רבי אשר אנטשיל ז"ל, ששמע מפה קדוש של סבא קדישא הנקרא שפאלער זיידע זי"ע, שזה הוא צדקה אמיתית, כשנותן איזה דבר לשתות, יען כי בזה מחזק את ליבו גיליון ק"ע

יא"צ אשכנז - ספרד

ב. בני אשכנז ברובם נוהגים לקבוע יום השנה - יארצייט, באדר הראשון⁵⁰. בני ספרד נוהגים לקיימו באדר השני⁵¹.

----- = מקורות וציונים -----

ומשיב את נפשו, ונודע מאמר חז"ל כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. הובא בס' טעמי המנהגים (עניני שמחות סיי תתרי"ז).

בס' סגולות ישראל (ערך יא"צ) הביא בשם צדיקים שירדפו אחר שאר מצוות כצדקה, גמילת חסדים והכנסת אורחים. ובילקוט דוד (עמ' פ"ו) שעדיף ללמוד באותו יום לעילוי נשמותם ובן תורה יראה לחדש דבר תורה ביום היא"צ ויהיה לתועלת גדולה לאביו ולאמו. בצוואת הגרעק"א ז"ע לבניו שלא יתענו אלא ילמדו כל המעל"ע או שישכרו אחרים שילמדו. ובס' חוט המשולש (ל' ע"א) שהחת"ס והכת"ס ז"ע נהגו לסיים מסכת ולאכול ביום היא"צ של הוריהם רק מאכלי חלב.

⁵⁰ מהרי"ל (תשו' סימן ל"א ס"ק ג'): יום שמת בו אביו, אם יש להתענות באדר הראשון או השני, על דבר זה שאלו את רבותינו באושטרייך (מהר"ם ס"ל ומהר"ש, מובא בתשו' מהר"י ברונא ס' קצ"ג וקצ"ה) ולא הושוו דעתם יש שהורה בראשון ויש בשני. ואני אני כדאי להכריע אלא דיש קצת להביא ראיה מפטירת משה רבינו ע"ה דמתענין בראשון, כי אותן הימים כתוב בה"ג. ושמא תאמר הכי הוּ עובדא דשנה מעוברת היתה ונפטר בראשון. איברא לאו הכי הוא דבאדר הסמוך לניסן נפטר, דילפינן פטירתו בז' באדר מ' והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש, פ"ק דקידושין (ל"ח ע"א), וכן לידתו בז' באדר הסמוך לניסן פרק קמא דסוטה (י"ב ע"ב), דמני ג' חדשים מיום לידתו עד ו' בסיון יום מתן תורה אליבא דרבי אחא בר חנינא, ולרבי חנינא בר פפי היה באדר הראשון יום לידתו, מכל מקום פטירתו באדר הסמוך לניסן כדלעיל.

ועוד ראוי דבנדירים הלך אחר לשון בני אדם, והאי כנדר דמי דסתמא, אדר הראשון אליבא דרבי יהודה סוף פרק קונם יין ס"ג ע"א, דבשטרות כותב אדר סתמא, וקיימא לן כוותיה לגבי רבי מאיר, וכן לרבי מאיר משמע התם הכי, אלא דמחלק בין ידע שתתעבר ללא ידע, להכי אין ראייה לרבי מאיר ואנן ידעינן בקביעות עיבורינו, גוי"ח י"א י"ז ט. ופרק קמא דמגילה, אי לאו משום מסמך גאולה לגאולה ושאר דרשות אשר שם, היו מקדימין לעשות פורים בראשון. ומיהו התם איכא טעמא, אין מעבירין על המצוות כדאייתא התם.

ועיי"ע (שם ס' ק"ה ס"ק ג'). ובספר מנהגי מהרי"ל הלכות תעניות (ס"ק י"ט) דמנהגו שלו להתענות באדר הראשון, וראיה מפטירת משה רבינו ע"ה דאותו היום נהוג בעלמא באדר הראשון וכו'.

ובהערותיו כתב הרמ"א בשו"ע (סי' תקס"ח סעיף ז'): ויש אומרים דיתענה בראשון. בכנה"ג בשם הר"ש הלוי דיתענה בראשון. מביאו מג"א שם ס"ק כ'. מטה משה (סי' תשס"ו). לקט יוסף (עמוד 99). לבוש (שם סעיף ז').

הרמ"א בשו"ע יו"ד (סי' ת"ב סעיף י"ב): ואם מתו באדר ונתעברה השנה העיקר להתענות באדר הראשון, אע"פ שיש חולקין כך הוא העיקר.

תרומת הדשן (סי' רצ"ד): יראה דיעשה בראשון, ונקטנין בהאי טעמא משום דענין זה דומה למי שנדר יום קבוע בשנה בחודש פלוני. ובנדירים הנודר לעשות דבר פלוני באדר יעשה גיליון ק"ע

----- מקורות וציונים ----- =

באדר הראשון, דילפינן נדרים משטרות כדאיתא פ' קונם יין (נדרים ס"ג ע"א) ומייתי התם דפליגי רבי מאיר ורבי יודא רבי מאיר סבר דכותבין בשטרות אדר הראשון והשני כותבין אדר סתם דאיהו סתם אדר מיקרי, ורבי יודא סבר דכותבין אדר השני והראשון כותבין אדר סתם דאיהו סתם אדר מיקרי, ופסק שם אשירי כרבי יודא. אמנם צריך עיון במימון בהל' נדרים (פ"י ה"ו) משמע דסבר הלכתא כרבי מאיר.

ומביא עוד ראייה שם מגמ' מגילה (ו' ע"ב) פלוגתא רשב"ג ורבי אלעזר שפסק תלמודא כרשב"ג הסובר כל מצוות הנוהגין באדר אין נוהגין אלא בשני ופרך עליה בשלמא רבי אלעזר מסתברא טעמא דאין מעבירין על המצוות, אלא רשב"ג מאי טעמא, ומשני כדי לסמוך גאולה לגאולה פירוש גאולת שושן לגאולת מצרים וכל המצוות הנוהגים באדר, שקלים וזכור שייכי להקדים שקלי הקודש לשקלי המן וכו' ופ' פרה והחודש לגאולת מצרים שייכי לחודש ניסן וכו' אבל כל היכא דלא שייכי טעמא דלסמוך גאולה לגאולה, לעולם אזלינן בתר טעמא דאין מעבירין על המצוות. ונ"ד לא שייך מידי לסמוך גאולה לגאולה לכך אזלינן בתר טעמא דאין מעבירין על המצוות ויעשה בראשון וכו'. מהר"י מינץ (תשובה ט').

ט"ז (סי' תקס"ח ס"ק ג'): פליגי ר"מ ור"י, ר"מ ס"ל דסתם אדר הוא שני ור"י ס"ל סתם אדר הוא ראשון ופסק רמב"ם כר"מ, וי"א הוא הרא"ש דפוסק כר"י והכריע בת"ה (סי' רצ"ד) כר"י ממילא יתענה בראשון מטעם דאין מעבירין על המצוות. עיי"ע במשנ"ב (שם ס"ק מ"א) מציין טעם דאין מעבירין על המצוות.

לבוש (סימן תרפ"ה, ובסי' תקס"ח סעיף ז'). ערוך השולחן (סי' תקס"ח סעיף י"ג, י"ד). קצשו"ע (סי' רכ"א סעיף ג').

כפה"ח (שם ס"ק ע') מביא שיטות בזה וכתב שיש אומרים דברי השו"ע עיקר וי"א דברי הי"א עיקר וא"כ יש לילך בזה אחר המנהג, שהספרדים נגררים אחר דברי השו"ע, והאשכנזים אחרי דברי מור"ם ז"ל.

בס' הליכות שלמה (פרק י"ח סעיף י"א): מת באדר בשנה פשוטה עיקר היא"צ בשנה מעוברת באדר הראשון, אבל רבים מחמירים לעבור לפני התיבה וכו' גם באדר השני.

⁵¹ מהר"י וייל בתשו', דינין והלכות (סימן ה'): כשיבא יום שמת אב או אם באדר, שמעתי שהורה מהר"י מולין לצום בשתיהן. אבל נראה שיש לצום באדר השני ולא בראשון דאמרינן בנדרים ס"ג ע"א הנודר עד אדר, אם לא ידע שהשנה מעוברת עד אדר הראשון ואם ידע שהשנה מעוברת, עד אדר השני וה"נ הכא ידע בגו"ח י"א י"ז י"ט, ואני רגיל להורות כמו מהר"י ז"ל.

בבית יוסף (סי' תקס"ח) מביאו, וכן פסק בשו"ע (שם סעיף ז'): כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר והשנה מעוברת יתענה באדר ב'.

החתם סופר (או"ח סי' קס"ג) שאמירת קדיש באדר שני וממילא ה"ה תענית יא"צ נראה דעת הנודר על יום אמירת קדיש. דדין של מעלה על הנשמה היא בשני כלשון התורה שבמגילת אסתר דכתיב השנית וכו' עיי"ש באורך.

וכן כתב החיד"א במחזיק ברכה (סי' תקס"ח ס"ק ח'), שיתענה באדר שני. וכ"ה בשולחן גבוה (אות כ"א). עיקר הד"ט (סי' כ"ט אות ד'). יפה ללב (ח"ב אות ד'. ו"ג אות א'). כפה"ח לרבי חיים פלאג"י (סימן י"ג סעיף ב').

וכתב הרמ"א שיש מחמירין לקיים יום הזכרון בשני התאריכים⁵².

נדר או מנהג

ג. כתב המגן אברהם, אם קיבל עליו בנדר להתענות ביום הזכרון, יארציט, של אביו או רבו, יצטרך להתענות בשנה מעוברת, בשניהם. אבל אם צם רק מצד מנהגא, יתנהג כמו שעשה בפעם ראשונה ביארציט⁵³.

----- מקורות וצינונים -----

בכפה"ח שם ס"ק ע"ו מביא השיטות וכתב שהספרדים נגררים אחר דברי השו"ע והאשכנזים אחרי דברי מור"ם ז"ל.

⁵² תשו' מהר"י וייל הנ"ל: שמעתי שהורה מהר"י מולין לצום בשתיהן וכו'.

רמ"א סימן תקס"ח סעיף ז' מביא שיטתו שיצום בחודש ראשון ואח"כ כתב: מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם. בביאור הגר"א שם כתב שכן הוא עיקר מדינא. שו"מ תשו' קצ"ח.

משנ"ב שם ס"ק מ"ב מביאם וכתב: אכן אם קשה לו להתענות בשניהם נראה שטוב יותר שיברור לו אדר הראשון דכן הוא המנהג.

ובתשובות אגרות משה יו"ד ח"ג סימן ק"ס שיש להחמיר בשניהם.

בערוך השולחן סי' תקס"ח סעיף י"ג מביא הדיעות בזה וכתב: באמת דבר תימא הוא ומה שייך חומרות בזה וכיון שלדעת רוב רבותינו העיקר הוא אדר הראשון כן הלכה ורק מי שהתחיל לנהוג להתענות בשניהם צריך התרה.

ועי"ע בסעיף י"ד שמקשה עוד שהרי במתים תנן משפט רשעים בגיהנום י"ב חודש וא"כ אם מת באדר פשוטה הרי כלו י"ב חדשיו באדר הראשון ולפי המנהג שמפסיקין לומר קדיש בחודש מקודם הרי אנו מפסיקים בשבט וא"כ הרי ממילא דהיארציט הוא באדר הראשון ואין בזה ענין כלל לשאר דברים וכו'.

ועי' במג"א סי' תקס"ח ס"ק כ' מבאר הענין וכתב עוד: ול"נ דלכ"ע האבלים א"צ ליתן לו קדיש אלא פעם אחת, וכיוצא בזה כתב המטה משה בשם רש"ל, מי שאינו יודע יום שמת בו אביו יברור לו יום א' אך אל יסיג גבול לומר קדיש. בקצשו"ע סי' רכ"א סעיף ג' כתב: שיתענה באדר ראשון וגם באדר שני יאמר קדיש אך אל יסיג גבול אחרים. משנ"ב שם ס"ק מ"ב.

⁵³ כתב המג"א סימן תקס"ח ס"ק כ' דאם קיבל עליו בנדר להתענות יום שמת בו אביו או רבו מחוייב להתענות בשניהם דכן הוא העיקר לדינא, אכן אם לא קיבל עליו בפירוש רק מצד מנהגא שמנהג להתענות יום שמת בו אביו ואמו, אין צריך להתנהג לעולם אלא כמו שנהג בפעם ראשונה כשמתרמי לו השנה מעוברת דמעיקרא אדעתא דהכי קיבל עליה, אכן בפעם ראשונה גופא אם בא לימלך כיצד לעשות, הנכון לומר לו שיתענה בשניהם. (אכן אם קשה לו להתענות בשניהם נראה שטוב יותר שיברור לו אדר הראשון דכן הוא המנהג.)

ספק איזה אדר

ד. אם אינו יודע אם יום שנפטר קרובו היה באדר ראשון או בשני, יקיים יום הזכרון באדר שני⁵⁴.

נפטר בשנה מעוברת

ה. אם נפטר בשנה מעוברת, באדר ראשון או באדר שני, יקיים היארצייט באותו אדר שנפטר⁵⁵.

חודש כסלו

ו. אם נפטר ביום ראשון של ראש חודש כסלו, דהיינו ל' במרחשון, ולשנה הבאה היה מרחשון חסר ור"ח כסלו יום אחד.

אם ביום הזכרון הראשון היתה השנה חסרה, יקבע היארצייט בכ"ט מרחשון, אבל כששנה ראשונה מלאה, יקבע בא' דר"ח כסלו שהוא מלא, ולשנים הבאות אע"פ שהם חסרים, יקבע בר"ח⁵⁶.

= - - - - - מקורות וציטוטים - - - - -

⁵⁴ חיי אדם כלל קל"ב אות ל"ז: אם אינו יודע אם מת אביו באדר ראשון או בשני, יתענה בשני. חדא שהרי מוקמינן האדם על חזקתו ואמרינן חי היה, ועוד שהרי י"א שלעולם מתענין בשני. וכ"ה בשער הציון (סימן תקס"ח ס"ק ל"ח).

⁵⁵ רמ"א יו"ד סימן ת"ב סעיף י"ב: אם מתו בשנת העיבור באדר הב' מתענה גם כן בעבור באדר השני. ובש"ך שם ס"ק י"ב: וה"ה אם מתו בשנת העיבור באדר הראשון מתענים בשנת העיבור באדר הראשון וכן כתב מהרש"ל שם דפשוט שאם מת בראשון או בשני שכך מתענים בשנים המעוברות. עיי"ע חת"ס או"ח סי' י"ד.

⁵⁶ מי שמת אביו ביום ראשון דר"ח כסליו ולשנה הבאה היה מרחשון חסר ור"ח כסליו אינו אלא יום אחד, צ"ע מתי יתענה, אם בכ"ט למרחשון שהוא יום א' לפני ר"ח כסלו דהא לעולם יום שני עיקר שמונין למועדות משני, וא"כ היה יום פטירת אביו יום אחרון מחודש חשון וגם עתה יקבע ביום אחרון לחודש זה. או נימא דעכ"פ הוי שם ר"ח עליו ולכן יקבע יום היא"צ עתה ג"כ בר"ח (ולא להתענות בו דהא אין מתענין בר"ח כדלקמיה, אלא להדליק בו נר ולומר קדיש).

ומסיק המג"א סי' תקס"ח ס"ק כ'; דאם שנה ראשונה למיתת אביו, השנה היא חסרה כמש"כ, וא"כ עדיין לא הוקבע העניין עליו בנדר, יקבע היא"צ בכ"ט לחודש מרחשון, דבאמת משמע בגמ' נדרים דיום ל' הוא נמנה לחודש העבר, אבל כששנה ראשונה היא ג"כ מלאה, אי"כ צריך ליקבע היום בר"ח, ולכן אף בשנים הבאים אחריהם אף שהם חסרים יקבע בר"ח.

הט"ז שם סעיף ד' כתב: שתהא היא"צ ביום כ"ט חשון וכן לעולם כיון שבשעת מיתה היה יום ה' נחשב לחודש חשון וממילא התחלת האבילות ביום שהוא סוף חודש ועכשיו ביום כ"ט הוא סוף חודש ממילא ביום כ"ח חשון נשלמו י"ב חודש והיום הכ"ט הוא יא"צ ותמיד אנחנו הולכים בתר החודש. וכ"ה בחכמת אדם כלל קע"א אות י"א.

בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' פ"ג חולק על זה וכן במאמר מרדכי סי' י' שמפקקים על דברי הט"ז ומג"א הנ"ל. בשערי תשובה סי' תקס"ח ס"ק ו' מביאם וכתב שעכשיו נוהגים גיליון ק"ע

נפ' בשנה פשוטה

ז. אם נפטר באדר בשנה פשוטה והשנה ראשונה אחריו מעוברת, יום הזכרון הראשון הוא באדר ראשון בתשלום י"ב חודש⁵⁷.

נפ' ל' אדר א'

ח. אם נפטר ביום א' דראש חודש אדר שני (שהוא ל' לאדר ראשון) ובשנה פשוטה שלאחריו חודש אדר כ"ט יום, יעשה יום הזכרון ביום א' דר"ח אדר (ולא בכ"ט בו)⁵⁸.

----- = מקורות וציונים -----

כדברי המג"א בזה. ועיי"ע בתשו' אגרות משה יו"ד ח"ג תשו' סימן קנ"ט שתמה על דברי המג"א מאחר שבכ"ט היה חי איך שייך להחשיבו ליום היארצייט שמת בו. משנ"ב שם ס"ק מ"ב מביא השיטות וכתב, שהעולם נוהגין כמג"א.

⁵⁷ בית יוסף ס"י ת"ג מביא מתשב"ץ: בשנה מעוברת בשנה הראשונה יתענה ויאמר קדיש באדר ראשון ובשאר שנים באדר שני. ונראה דטעמו משום דסוף שנה ראשונה הוא לסוף י"ב חודש כדאמרין דמשפט רשעי ישראל בגיהנום י"ב חודש, ולא אמרו שנה, הלכך י"ב חודש מניין.

מביאו דרכי משה ס"י ת"ב ס"ק ה'. לבוש ס"י תרפ"ה סעיף א עיי"ש באריכות ובמתק ביאור דבריו.

⁵⁸ המג"א ס"י תקס"ח ס"ק כ' כתב: אם מת ביום ראשון דר"ח אדר יתענה לשנה הבאה ביום ראשון דר"ח אדר ראשון ולא בכ"ט בו דלעולם אדר ראשון עומד תחת אדר שני. ועיי"ש במחצית השקל שכתב: אם מת ביום ראשון דר"ח אדר שני יתענה לשנה הבאה ביום א' דר"ח אדר ולא בכ"ט בו דלעולם אדר עומד תחת אדר שני כצ"ל. וכ"מ מוגה בקונטרס אחרון של בעל תוספת שבת ור"ל ששנה שמת הייתה מעוברת ושנה אחריה היא פשוטה. וכ"מ ביד אפרים שם. משנ"ב ס"י תקס"ח אות מ"ב.

עיי"ע בתשו' מלמד להועיל ח"א ס"י קי"ד. תשו' מנחת יצחק ח"ה תשו' ז'.

בתשו' אגרות משה יו"ד ח"ג סימן קנ"ט אות ד': אם מת בל' דאדר א' ובשנה פשוטה ליכא יום ל' לאדר יש לקבוע בר"ח ניסן מטעם שבא' אדר עדיין היה חי וגם בכ"ט אדר עדיין היה חי. אף דבזה היה טעם לומר כהמג"א לגירסת מחצית השקל שהיא"צ יהיה א' דר"ח אדר מטעם דמסיק דאדר בשנה פשוטה הוא עומד תחת אדר שני במעוברת, אבל יש טעם גדול לנהוג היא"צ בר"ח ניסן מאחר דחי בשנה העברה כל חודש אדר, אבל מכיון שיצא מהמג"א יש יותר לעשות כהמג"א, אך אולי כיון שגירסת הלבושי שרד והפמ"ג אינו כן אלא דין אחר דבמת ביום ראשון דר"ח אדר יתענה ביום ראשון דר"ח אדר ולא בכ"ט בשבט שהוא דין פשוט וברור ולא הזכר מי שמת ביום ל' לאדר ראשון, הרי לגירסא זו לא יצא מהמג"א דין זה וא"כ יכול לעשות גם בניסן דיש טעם לכאן ולכאן.

פרקו קביעת יום בר מצוה בחודש או שנה מעוברת

בר מצוה בשנה מעוברת

ט. נער הנולד באדר בשנה פשוטה ושנת י"ג מעוברת, אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני⁵⁹.

ויש אחרונים שכתבו שכדאי להתחיל להניח תפילין מאדר א'⁶⁰.

----- מקורות וציונים ----- =

⁵⁹תשו' מהר"י מינץ סי' ט'. רמ"א סי' נ"ה סעיף י' מביאו: ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור אינו נעשה בר מצוה עד האדר השני.

לבוש (סי' תרפ"ה סעיף א'): מי שנולד באדר בשנה פשוטה ובשנת י"ג שלו נתעברה השנה, נתעברה לו ולא נעשה בר מצוה עד אדר השני, ואע"ג שאין מעבירין על המצוות, טעמא אחרינא איכא הכא שהרי כשהוא נעשה בר מצוה, נעשה ג"כ בר עונש בבית דין של מטה ולמה נכניס אותו לעונשים קודם שהגיע זמנו שהרי הוא נולד באדר פשוטה שהיה מזלו מזל דגים ואדר ראשון בשנת העיבור אין מזלו מזל דגים עד אדר השני שאין אדר הראשון אלא תשלומים לחדשים שעברו בג' שנים להשלים חדשי הלבנה לחדשי החמה כדי שתגיע החמה בחודש ניסן שהוא חודש האביב למזלה שהוא מזל טלה, כי כשתגיע החמה לאילו המזלות היא מתקרבת אלינו ואז מתחילין הפירות שבא"י להתבשל ונעשה חדש ניסן חדש אביב אשר בו תלוי העיבור, וזה מבואר למי שיוודע מעט בחכמת התכונה ובטעם העיבור, וא"כ באדר הראשון עדיין חמה במזל דלי הוא הלכך אין מכניסין אותו להיות בר מצוה ובר עונשין עד אדר השני.

ואסמכוהו אקרא דכתיב אקרא לאלוקים עליון לקל גומר עלי שהוא גומר ומסכים עם בית דין של מטה בעיבורם ושלא לענוש את זה עד שנשלם שנת י"ג שלו עפ"י שקבעוהו בית דין, עכ"ל הלבוש.

פר"ח (סי' נ"ה ס"ק י'). והביא עוד תשו' מהר"ש הלוי (או"ח סי' ט"ז), שיעשה בר מצוה באדר הראשון וכן בכנה"ג בהגב"ב מביאו ותמה עליו שלא הזכיר דברי מהר"י מינץ. והעיקר כדברי מהר"י מינץ שנעשה בר מצוה באדר השני.

קיצור שו"ע (סי' ט"ז אות ב'). משנ"ב (סי' נ"ה ס"ק מ"ה). כפה"ח (שם ס"ק ס"א). במחזיק ברכה (סי' תרצ"ז) מחלק בין מי שקיבל עליו לזכור נס שנעשה לו באדר, שבשנה מעוברת יקיים הבטחתו באדר ראשון ולענין בר מצוה באדר השני עיי"ש.

משנ"ב (סי' נ"ה ס"ק מ"ה): דאדר ראשון לא נקרא אדר אלא חודש העיבור מיקרי שהרי אין קורין את המגילה באדר ראשון ואנן בעינן י"ג שלימים.

⁶⁰בתשו' בית שלמה אבה"צ סימן נ"ו בנער שנולד באדר בשנה פשוטה ובשנת הי"ג הוא שנת מעוברת מתי מתחיל להניח תפילין וכ' אחרי אשר כל האחרונים מסכימים דאינו נעשה בר מצוה לצרפו למנין עשרה עד אדר שני רק הר"ש הלוי שסובר שנעשה בר מצוה באדר ראשון, הביאו הפר"ח בס"י נ"ה וחולק עליו, פשיטא שכן הלכה. אלא מאחר שכ' המג"א שהמנהג להתחיל הנחת תפילין, זמן מה קודם שנעשה בן י"ג שנים א"כ מה איכפת לן לצאת אף דעת יחיד שיתחיל להניח באדר ראשון. רק שיתחיל עכ"פ יום א' קודם יום שנולד כדי שלא אתי למטעי להורות כדברי הר"ש הלוי לצרפו למנין עשרה עד

גיליון ק"ע

נולד בשנה מעוברת ובר מצוה בפשוטה

י. נער הנולד בכ"ט אדר ראשון, ונער אחר הנולד בא' אדר שני, כששנת י"ג שלהם אינה מעוברת, אותו שנולד בא' אדר שני נעשה בר מצוה לפני הנער שנולד מלפניו בכ"ט אדר ראשון⁶¹.

יא. אם שנת הבר מצוה ג"כ מעוברת, אז הנולד באדר ראשון נעשה בר מצוה בראשון והשני בשני⁶².

----- = מקורות וציונים -----

שיהיה בן י"ג שנים ויום אחד באדר ב' כדעת הפוסקים שכדבריהם עיקר. מביאו בס' ארחות חיים (ספינקא) סימן ל"ז.

תשו' שבט הלוי (ח"ו סי' ט') כתב דיש מחמירים לחשוש לחומרא (לענין הנחת תפילין) באדר ראשון. תשו' להורות נתן (ח"י י"ב סי' ה').

⁶¹ כתב בס' האגור בחידותיו בסוף הספר: נערים שנים אחד נולד יום לפני חברו, והנולד אחריו יגיע לחיוב מצות שהוא י"ג שנים ויום אחד קודם שיגיע הראשון הנולד לפניו כמו חודש ימים.

פתרונו, אחד נולד בכ"ט באדר הראשון בשנה מעוברת והשני נולד באדר שני, א' בו. ושנה י"ג אינה מעוברת. וא"כ אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט ימים לחודש אדר בשנת י"ג, ואותו שנולד אחריו בראשון באדר השני יהי' בן מצוה באחד בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג שנים, כי חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים, וא"כ השלים שנותיו י"ג באחד באדר.

מביאו בית יוסף (סי' נ"ה) ובשו"ע שם סעיף י'. לבוש (שם סעיף י'). עיי"ע בתשו' מהר"י מינץ סימן ט'.

משנ"ב (שם ס"ק מ"ד), ומבאר שם בדברי המחבר שצריך להמתין עד כ"ט לאדר: דמהו דתימא שיחשב האדר הראשון שנולד בו במקום שבט וכיון שיגיע כ"ט בשבט בשנת י"ג יהי' נעשה בר מצוה קמ"ל דלא אמרינן כן. והוא מהפרי חדש (שם ס"ק י').

⁶² תשו' מהר"י מינץ (סי' ט'). לבוש (סי' תרפ"ה סעיף א'). והנה המג"א (סי' נ"ה ס"ק י') חולק על זה ודעתו דמי שנולד באדר הראשון וי"ג שניו בשנה מעוברת, צריך להמתין עד אדר שני.

אך בס' אליה רבה ובשו"ת שבות יעקב (סי' ט') כתב דע"כ לא עיין מ"א בגוף תשובת מהר"י מינץ שהוא מרא דהאי דינא שכתב להדיא להיפך וזה ל' מהר"י מינץ, נ"ל פשוט במי שנולד בשנת עיבור באדר א', וא' נולד באדר שני ובשנת י"ג יהיה ג"כ עיבור, ודאי היינו אומרים דהנולד בראשון יהיה בר מצוה באדר ראשון והשני באדר שני ואמרינן סוף דינא כתחילת דינא האי בדידי' והאי בדידי' עכ"ל וסיים בתשו' שבות יעקב וכן המנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה וכו'. מביאו מחצה"ש (שם ס"ק י'). קיצור שו"ע (סימן ט"ו אות ב').

משנ"ב (שם ס"ק מ"ג). כפה"ח (שם ס"ק נ"ט). בתשו' קנין תורה (ח"ד סי' י"א) מיישב דברי המג"א, **דלעניינים דאורייתא כעדות** גיטין וקידושין וקנייני ממונ יש לחוש לדבריו, וכ"כ בתורת חיים סופר (סקי"ד), אבל למנין וזימון אפשר לצרפו מאדר ראשון.

נולד אדר"ח כסלו

יב. הנולד בא' דר"ח כסלו (ל' במרחשון) ובשנתו הי"ג היה מרחשון חסר, (רק עד יום כ"ט) אינו נעשה בר מצוה עד ר"ח כסלו (היינו א' בכסלו).⁶³

יג. הנולד בר"ח כסלו והיה רק יום אחד ר"ח (א' בכסלו) ובשנתו הי"ג היו שני ימי ראש חודש, נעשה בר מצוה ביום א' דר"ח (ל' במרחשון).⁶⁴

נולד א' דר"ח טבת

יד. וכן הנולד בא' דר"ח טבת (ל' בכסלו), ובשנתו הי"ג היה מרחשון חסר, אינו נעשה בר מצוה עד ר"ח טבת.⁶⁵

טו. או הנולד בר"ח טבת והיה רק יום אחד ר"ח (א' בטבת) ובשנתו הי"ג, כסלו מלא ויש שני ימי ר"ח, נעשה בר מצוה ביום א' דר"ח (ל' בכסלו).⁶⁶

נולד בא' דר"ח אדר שני

טז. הנולד בא' דר"ח אדר השני (ל' אדר א'), ובשנתו הי"ג היא שנה פשוטה, נעשה בר מצוה בא' דר"ח אדר (ל' בשבט).⁶⁷

----- = ----- מקורות וציונים -----

⁶³ מי שנולד ביום א' דר"ח כסלו וכשנעשה בר מצוה, מרחשון חסר ור"ח כסלו אינו אלא יום א', צ"ע אם נעשה בר מצוה כ"ט לחשון דהא משמע בנדריים ס' דבאמת יום ראשון של ר"ח הוא יום ל' לחודש העבר אלא שבלשון בני אדם קוראין אותו ר"ח וכן בא"ע ס"י קכ"ו ס"ו יש דיעות שונות ומ"מ נ"ל דלא נעשה בר מצוה עד ראש חודש דהא עדיין לא מלאו לו שנה עד שיעברו כ"ט יום ממרחשון דבעינן י"ג שלימים, כ"כ המג"א ס"י נ"ה ס"ק י'. א"ר שם ס"ק ט'.

שו"ע הגרש"ז ס"י נ"ה סעיף י"ג. משנ"ב שם ס"ק מ"ה. כפה"ח שם ס"ק ס'.

⁶⁴ מי שנולד בר"ח כסלו ולא היה רק יום אחד ר"ח כסלו ובשנת י"ג היו שני ימי ר"ח, נעשה בר מצוה ביום א' דר"ח. א"ר ס"י נ"ה ס"ק ט', מביאו תשו' הב"ח ס"י קמ"ה. ובהגהות רעק"א בשו"ע ס"י נ"ה. משנ"ב שם ס"ק מ"ה.

⁶⁵ אם נולד בר"ח טבת ובשנה ההיא היה ר"ח טבת שני ימים ובשנת י"ג אין ר"ח טבת כ"א יום א'. מחצה"ש ס"י נ"ה ס"ק י'. ערוך השולחן שם סעיף ט"ו.

⁶⁶ א"ר ס"י נ"ה ס"ק ט'. פמ"ג שם א"א ס"ק י'. שערי תשובה שם ס"ק י"א.

⁶⁷ ראה תשו' בנין ציון ס"י קנ"א. תשו' מנחת יצחק ח"ו סימן ח' ובח"ח ס"י ז': ע"ד השאלה בבנו הנולד לו ביום ל' אדר א' דהיינו א' דר"ח אדר ב' בשנת תשי"ט ובשנה זו (תשל"ב) שהיא שנת הי"ג והנה היא שנה פשוטה אימת נעשה בו בר מצוה. שקיל וטרי בענין וכתב: לפי האמת נראה בפשיטות דנעשה בו בר מצוה ביום א' דר"ח אדר ד"ל בזה כמו שכתב המג"א ס"י תקס"ח ס"י כ', לענין יא"צ וכו' וכמו"כ הכא דאדר עומד תחת אדר שני ונעשה בר מצוה ביום א' דר"ח אדר. ומסיים שם, ומ"מ בנוגע לקולא יש עוד להתיישב. ובח"ח ס"י ז' דלענין דאורייתא להוציא אחרים י"ח, נכון להחמיר עד ר"ח ניסן. עיי"ע בס' בירור הלכה (סימן נ"ה) שיעשה בר מצוה לא לפני ר"ח ניסן.

נולד בל' שבט

יז. הנולד בל' שבט, ובשנתו הי"ג יש שני אדרים, י"א שאינו נעשה בר מצוה עד ל' אדר ראשון⁶⁸.
ודעת בעל שבט הלוי שנעשה בר מצוה בל' שבט, (ולא בל' אדר ראשון)⁶⁹.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁶⁸ שו"ת בנין ציון ח"א סי' קנ"א, שמחדש שאינו נעשה בר מצוה עד ל' אדר ראשון, ומבאר שע"כ שני ימי ר"ח לא חשבינן רק כיומא אריכתא, וכן מוכח ממש"כ הר"י מינץ (תשו' סי' ט) ועיקר אדר הוא אדר שני. ולא הגיע יום בר מצוה עד א' דר"ח אדר שני עיי"ש.

⁶⁹ בתשו' שבט הלוי (ח"י סימן ק"ה), ובקובץ מבית לוי (ח' ט"ו) הביאו שמי שנולד בל' שבט נעשה בר מצוה בל' שבט, ושכן הורה מהר"ל דיסקין והגר"ש סלאנט. ודלא כשו"ת בנין ציון. אבל יש לחשוש לדברי הבנין ציון הנ"ל רק לענייני דאורייתא ושלא להוציא אחרים ידי חובתם.

גיליון ק"ע

פרק ז יום משתה ושמחה בשנה מעוברת

הודיה על נס

יח. מי שנעשה לו נס באדר ונדר לעשות יום משתה ושמחה. כשיבוא שנת העיבור צריך לעשות הפורים באדר השני⁷⁰, וי"א שיעשה באדר ראשון⁷¹.

נס באדר ראשון

יט. אם נעשה הנס בשנת העיבור באדר ראשון, יעשה בראשון⁷².

----- מקורות וציטוטים -----

⁷⁰ כנסת הגדולה הגה"ט סימן תרפ"ו, בשנה מעוברת עושין פורים באדר שני כדתנן בפ' מגילה נקראת, וכ' הר"ש הלוי ז"ל בתשו' או"ח סימן י"ו שדעת אביו והרבה מן החכמים שיעשה אותו באדר שני, והוא ז"ל כתב שיעשה אותו באדר ראשון.

המג"א סימן תרפ"ו ס"ק ה' כתב בשם הר"ש הלוי: מי שנעשה לו נס באדר ונדר לעשות פורים יש אומרים לעשות בשנת עיבור באדר שני, ויש אומרים לעשותו באדר ראשון. אא"כ נעשה הנס בשנת העיבור באדר שני. ומסימן תקס"ח סעיף ז' מוכח שיש לעשות באדר שני. וכ"נ דעת הברכי יוסף שם אות ז'.

בתשו' חתם סופר או"ח סי' קס"ג לעשותו בשני דלא שייך אין מעבירין על המצות דהשתא דעשו אנשי כנה"ג השני לעיקר לענין נס משום מסמך גאולה לגאולה א"כ הראשון הוא שבט ולא שייך אין מעבירין על המצות דעדיין לא הגיע זמנו. ועוד כתב שם, מדאנשי כנה"ג כתבו בכל שנה ושנה דלא למיעבד אלא בחד מיניהו והיינו בשני למסמך גאולה לגאולה, א"כ מוקנים נתבונן וכל הקובעים מועד לעצמם באדר אין להטריח יותר מדאי ואין לעשות אלא באחד מהם וכי. ואם הוא דבר שמחה והודאה לה' יעשו בשני משום מסמך גאולה לגאולה.

בס' תירוש ויצהר סימן רט"ו ששאל לש"ב הגאון הג' ר' יצחק פייגנבוים ראב"ד ווארשא, והשיב ע"ד סעודת תוספת יום טוב, אני עושה תמיד באדר שני כמסקנת המג"א. (סי' תרפ"ו ס"ק ה').

משנ"ב (סו"ס תרפ"ו ס"ק ח'): מי שנעשה לו נס באדר ונדר לעשות פורים, כשיבוא שנת העיבור צריך לעשות פורים באדר שני וכי. עי' ספרי ימי הפורים פרק א' סעיף ו'.

⁷¹ פמ"ג א"א (סימן תרצ"ז ס"ק א'): מי שאירע לו נס באדר וקבל לעשות תמיד יום משתה ושמחה אם אירע בשנה פשוטה עושה בראשון וכי.

ערוך השולחן (סימן תרפ"ו סעיף ז'), נראה עיקר לעשותו באדר ראשון דבכל דבר הראשון הוא העיקר וכי. וכ"ה בס' ארחות חיים (ספינקא).

בס' תורה מציון (מהגר"מ פרידמן ממעזריטש) באדר ראשון. משנ"ב (סימן תרצ"ז ס"ק ב'): אם אירע בשנה פשוטה יעשה בראשון. (ויש לעיין שלעיל סימן תרפ"ו ס"ק ח' פסק המשנ"ב שיעשה באדר שני).

⁷² מג"א (סימן תרפ"ו ס"ק ה'): אם אירע בראשון יעשה בראשון ואם בשני יעשה בשני.

משנ"ב סימן תרפ"ו ס"ק ח. וסימן תרצ"ז ס"ק ב'.

פרק ח שטר בשנה מעוברת

שטרות

כ. בשטרות, נכון לכתוב באדר ראשון "אדר ראשון" ובשני "אדר שני"⁷³. ואם כתב אדר סתם, הכוונה לאדר ראשון ובשני כותבין אדר שני⁷⁴.

גיטין

כא. בגיטין, יש לפרט אדר ראשון או אדר שני⁷⁵. ואם כתב באדר הראשון, אדר סתם, כשר⁷⁶.

ברכת החודש

כב. כשמברכין החודש בבית הכנסת, בשנה מעוברת, אומרים ראש חודש אדר ראשון ובשני אומרים ראש חודש אדר שני⁷⁷.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁷³ הטור סימן תכ"ח כתב שכותבין באדר ראשון אדר סתם. וכתב הב"ח סימן תכ"ח: פסק כרבי יהודה לגבי רבי מאיר אבל מדברי הרמב"ם בפרק י' דהלכות נדרים (ה"י) נראה דפוסק כרבי מאיר דאמר אדר השני הוא אדר סתם, ולכן לכתחלה יפרש בשניהם ויכתוב בראשון אדר הראשון ובשני אדר השני שלא יהא השטר מוקדם מספק. כתב מהרי"ל סוף הלכות פורים: כשמברכין אלו שני חדשים אותה השנה בבית הכנסת, קורין לראשון אדר הראשון ולשני אדר השני, וכן כותבין בגיטין, כתובות ושטרות. וכ"ה בש"ך יו"ד סימן ר"ך ס"ק י"ז בשם מהרי"ל, וט"ז סימן תכ"ז ס"ק א'. מג"א שם. וא"ר שם אות ב'. שהנכון לפרש בשניהם באדר ראשון יכתוב אדר ראשון ובשני אדר השני. מביאם משנ"ב סימן תכ"ז ס"ק ג'.

⁷⁴ טור סימן תכ"ח ומביאו רמ"א סימן תכ"ז: כשמעברין השנה כותבין באדר ראשון אדר סתם ובשני אדר השני.

תשו' חת"ס או"ח סי' קס"ג ס"ק ז': בשטרות כותבים בראשון סתם ובשני תניין. בשו"ע חו"מ סימן מ"ג סעיף כח: שני שטרות שנעשו בשנה מעוברת א' כתוב בו אדר סתם וא' כתוב בו אדר שני ואין ללוה נכסים כנגד שניהם, נותנים למי שכתוב בו אדר סתם. ואם בשניהם נכתב אדר סתם הוי כמו שכתוב בשניהם אדר ראשון ונותנים למי שזמנו קודם במספר ימי החודש. ועיי"ע בש"ך שם ס"ק מ"ו שסובר שאין נותנים אותו למי שכתוב בו אדר סתם אלא יחלוקו. עי' בש"ך יו"ד סי' ר"ך ס"ק פ"ז.

⁷⁵ שו"ע אבן העזר סימן קכ"ו סעיף ז': אם השנה מעוברת יכתוב באדר ראשון לירח אדר ראשון ובשני יכתוב לירח אדר השני.

⁷⁶ ברמ"א שם מביא מהב"ב בשם הרא"ש: ואם כתב באדר הראשון אדר סתם כשר. אבל אם כתב בשני סתם, הגט פסול. ועיי"ש בחלקת מחוקק ס"ק כ"א. ובחת"ס שם.

----- = מקורות וציונים -----

⁷⁷ מהרי"ל סוף הלכות פורים. ש"ך יו"ד (סימן ר"ך ס"ק י"ז). ט"ז ומג"א (סימן תכ"ז). א"ר שם (ס"ק ב'). שערי אפרים (שער י' סעיף ל"ח). משנ"ב (סימן תכ"ז ס"ק ג'): ומסקנת האחרונים דהנכון לפרש בשניהם באדר ראשון יכתוב אדר ראשון ובשני אדר השני. ובספרי עלת החדש (פ"ב סעיף י"א).

הרמ"א או"ח סימן תכ"ז שאומרים באדר ראשון אדר סתם ובשני אדר שני. ובשכנה"ג סימן רפ"ד הגב"י ס"ק ד' שהמנהג ביניהם לומר באדר ראשון ר"ח אדר סתם ובאדר שני, ר"ח ואדר.

גיליון ק"ע

פרק ט פורים קטן

משנכנס אדר מרבין בשמחה

כג. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה.
אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה⁷⁸.
וברש"י שם משנכנס אדר, ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח.

לאיזה אדר הכוונה

כד. אדר א'. החתם סופר⁷⁹ כתב שלכמה דברים נחשב אדר, הראשון⁸⁰.
בחז"מ (סי' כ') כתב החת"ס בחתימת התשובה "יום ג' אדר"ח אדר ראשון שמרבין בו שמחה".
ובס' שערי הלכה ומנהג⁸¹. ובתשו' שבט הלוי⁸² כתב: פשוט הלכה אדר ב', ויש מוסיפים מאדר א' וטוב לב משתה תמיד.
אדר ב'. כן הוא משמעות רש"י⁸³: משנכנס אדר ימי נסים הם לישראל, פורים ופסח, בא ללמד שרק באדר הסמוך לניסן נוהגת שמחה⁸⁴.

הגדרת ריבוי שמחה

כה. מהו הגדרת ריבוי שמחה:
א. כל דבר שמרבה שמחה יש מצווה⁸⁵, ב. להסיר דאגה ועצב מלב⁸⁶. ג. או שתיית רביעית יין כל יום⁸⁷.

----- מקורות וציונים ----- =

⁷⁸ תענית כ"ט.
⁷⁹ חת"ס סי' קס"ג.
⁸⁰ נדר. גט. שטרות. ועי' בשבט הלוי (חי"א סי' ע"ר ב') שדעת החת"ס שגם באדר הראשון, וששמע שכן הכריע החזון איש מלשון החת"ס.
⁸¹ ח"ב אות רפ"ו
⁸² ח"י סי' ק"ה אות ג'.
⁸³ תענית כט.
⁸⁴ שאילת יעב"ץ ח"ב סי' פ"ח. מל"ח סי' ל"א ס"ק ב"ן. תשובה מאהבה ח"ב סי' ש"א. גרש"ז אויערבאך. שבט הלוי הנ"ל.
⁸⁵ נימוקי או"ח תרפ"ו בשם שער יששכר. לכן לא הזכירו רמב"ם ושו"ע דתלוי בלב כל אחד. עיי"ע חת"ס סי' ק"ס.
⁸⁶ גרש"ז אויערבאך
⁸⁷ הקהילות יעקב.

תליית טבלאות

מראש חודש אדר, יש הנוהגים לתלות טבלאות "משנכנס אדר"⁸⁸.

פורים באדר הסמוך לניסן

כו. אין עושין פורים אלא באדר הסמוך לניסן, כדי לסמוך גאולה לגאולה⁸⁹, גאולת מרדכי לגאולת משה, ושמא תאמר נעביד בתרווייהו, ת"ל כל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה פעם אחת אף בעיבור פעם אחת, ומה כל שנה ושנה באדר הסמוך לניסן אף בעיבור באדר הסמוך לניסן וכו' סמיכת גאולה לגאולה עדיף⁹⁰.

אין בין אדר ראשון לשני

כו. איתא במשנה⁹¹ אין בין אדר ראשון לאדר שני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים. ובגמרא שם מדייק "הא לענין הספד ותענית זה וזה שויין"⁹².

שם פורים קטן

כח. יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון נקראים פורים קטן⁹³, אבל אין כל דיני פורים נוהג בהם⁹⁴.

מלאכה

כט. אין איסור לעשות מלאכה בפורים קטן⁹⁵.
ל. וכן שאר דברים אין נוהגין בי"ד וט"ו שבאדר א'⁹⁶, כגון מגילה, משלוח מנות⁹⁷, מתנות לאביונים⁹⁸.

----- מקורות וצינונים ----- =

⁸⁸ ילקוט אברהם סי' תרפ"ו שתלו הטבלא על מקום אמה על אמה שבבית, שהוא זכר לחורבן.

⁸⁹ מגילה ו:

⁹⁰ לבוש סי' תרצ"ז.

⁹¹ מגילה ו:

⁹² מביאו הטור סי' תרצ"ז.

⁹³ מהרי"ל עמוד תי"ט. מנהגים וורמיישא את רכ"ג. ערוה"ש סימן תרצ"ז.

⁹⁴ לבוש שם.

⁹⁵ כתב הב"י (בסי' תרצ"ז) בשם הסמ"ק (סי' קמ"ח) לענין עשיית מלאכה אין איסור בראשון, כי גם בשני אין בו איסור כי אם במקום שנהגו. וכתב הד"מ (שם סי' ק) דלא כאבודרהם שכתב שנוהגין שלא לעשות מלאכה בפורים קטן ב' הימים.

⁹⁶ שו"ע (סימן תרצ"ז). י"ד וט"ו אסורים בהספד ותענית אבל שאר דברים אין נוהגים בהם.

⁹⁷ ב"י סי' תרצ"ז בשם הר"ן מגילה ג: שמשלוח מנות אינו אלא בשני, כמו מתנות לאביונים. ה"כ סופר (סו"פ תצוה) שלולא דברי הר"ן, מסתפק אם מחויב במשלוח מנות בי"ד אדר הראשון, לפי הטעם שמשל"מ שייך לסעודה, א"כ מי שמחמיר להרבות אז גיליון ק"ע

קריאת מגילה

לא. מגילה נקראת בי"ד וט"ו באדר השני, ואם קראו בראשון לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולקרותו באדר השני⁹⁹.

ד' פרשיות

לב. קראו ד' פרשיות באדר ראשון, יקראו שנית באדר ב'¹⁰⁰.

על הניסים

לג. אין אומרים על הניסים בפורים קטן¹⁰¹. ואם בטעות אמרו, אין מחזירין אותו¹⁰².

נפילת אפים. למנצח

לד. אין נופלין על פניהם, ואין אומרים למנצח יענך¹⁰³. ואא"א¹⁰⁴. וכן ביום י"ג במנחה, אין אומרים תחנון¹⁰⁵.

אב הרחמים. צדקתך

לה. אם חל פורים קטן בשבת, אין אומרים אב הרחמים, וצדקתך במנחה¹⁰⁶. ואם חל י"ג בשבת, אין אומרים צדקתך במנחה¹⁰⁷.

----- = מקורות וציונים -----

בשמחה ישלח להם מנות. וזה מש"כ הרמ"א שמי שלבו טוב ואינו רעה ליהנות אחרים, הוא יקיים משתה תמיד.

אבל בתשו' דברי ישראל (או"ח סי' רט"ו) כתב שכיון שלא נהגו להרבות בו כל כך בסעודה כמו בפורים, לכן לא נהגו לשלוח מנות.

⁹⁸ משנה מגילה ו:.

⁹⁹ מגילה ז: . בית יוסף סי' תרצ"ז. פרי חדש. ערוך השולחן שם: אדר הראשון הוי כשבט וכו'. משנ"ב סימן תרפה ס"ק ב'.

¹⁰⁰ דרכי משה. א"ר. פרי חדש סי' תרצ"ז. משנ"ב סי' תרפ"ה ס"ק ב', וסי' תרפ"ח ס"ק כ"ג.

¹⁰¹ מג"א סימן תרצ"ז ס"ק א'. ח"א כלל קנ"ה סעיף מ'. משנ"ב שם ס"ק א'.

¹⁰² חמד משה, שמדינא היה ראוי לעשות באדר ראשון (זריזין מקדימין) אלא שבגלל "מסמך גאולה לגאולה עדיף" עושים באדר שני, מכל מקום הוי מעין המאורע. מביאו שעה"צ שם ס"ק ב'. משנ"ב שם ס"ק א'.

¹⁰³ ב"י וש"ע סימן תרצ"ז. מטה משה סי' תתרכ"ב. לבוש. משנ"ב ס"ק ב'.

¹⁰⁴ פמ"ג, משנ"ב שם ס"ק ב' דדין למנצח ואא"א שוים.

¹⁰⁵ שו"ע סימן קל"א סעיף ו'. פמ"ג שם ס"ק י"ד. משנ"ב ס"ק ל"ג.

¹⁰⁶ דרכי משה סי' תרצ"ז ס"ק ב'.

¹⁰⁷ שו"ע סי' רצ"ב סעיף ב'. פמ"ג שם.

פורים על נס

לו. מי שנעשה לו נס באדר, בשנה מעוברת, יעשה זכר לנס באדר שני¹⁰⁸, משום מסמך גאולה לגאולה, וכיון שאנשי כנה"ג קבעו פורים באדר ב' לא שייך אין מעבירין, דעדיין לא הגיע זמנו ואדר הראשון הוא בעצם שבט. ויש סוברים שיעשה זכר לנס באדר ראשון¹⁰⁹.

פרקי הספד ותענית

הספד ותענית

לז. ימים אלה אסורים בהספד ותענית¹¹⁰.

תענית ביום טו

לח. באדר ראשון, יש הסוברים שמוותר להתענות בערי הפרוות בט"ו¹¹¹.

גדר להתענות

לט. מי שנדר בפירוש להתענות בפורים קטן, חל נדרו¹¹².

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹⁰⁸ כנסת הגדולה (סי' תרפ"ו). מג"א ססי' תרפ"ו (ס"ק ה'). חת"ס או"ח (סי' קס"ג). משנ"ב (שם ס"ק ח).

¹⁰⁹ כנה"ג תרפ"ו. ערוה"ש שם סעיף ז'. משנ"ב סי' תרצ"ז ס"ק ב', פסק כהר"ש הלוי שיעשה באדר א'.

¹¹⁰ גמרא מגילה ו, שו"ע סימן תרצ"ז. ורמ"א שם. חיי אדם. קצשו"ע סי' קמ"ב סעיף י'.

והנה הטור (סי' תרצ"ז) מביא מאביו הרא"ש (סי' ז') והגהות מיימוניות (פ"ב אות ש') והמרדכי (סי' תשפ"ד) בשם הר"מ שמותרים בהספד ותענית. והטור מבאר דדיוק הגמ' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, קאי דווקא אמ"ש קראו המגילה ובו ביום נראה להם לעבר השנה, אבל אם לא קראו המגילה מותרין בהספד ותענית. וכ"כ הט"ז שם.

בתועפות ראם על ס' יראים (סי' רס"ח) העיר, שמהירושלמי (מגילה פ"א הל' ה') ששנת נס פורים היה מעוברת, יש ראייה לרמב"ם ורא"ש הסוברים שאין כלל שמחה באדר ראשון, כיון שגם גזירת המן היה באדר שני. ועיי"ע תשו' חת"ס (או"ח סי' קס"ג).

¹¹¹ תשו' ערוגות הבושם או"ח סי' קפ"ב.

¹¹² פמ"ג (מש"א), משנ"ב סי' תרצ"ז ס"ק ג', דאיסור התענית הוי רק מנהג.

פרק יא משתה ושמחה

משתה ושמחה

מ. יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה ב"ד שבאדר ראשון¹¹³.
ורבינו יחיאל מפארזי היה רגיל להרבות בסעודה ולהזמין בני אדם¹¹⁴.
וכתב הרמ"א שאנו אין נוהגין כן, מכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי
המחמירים¹¹⁵.

לא יכוון לפטור סעודת פורים

מא. דעת ה"שפת אמת", שבסעודת פורים קטן, לא יכוון לפטור מצות סעודת
פורים¹¹⁶.

משתה גם בט"ו.

מב. יש הסוברים שנוהגין לעשות סעודה בט"ו¹¹⁷.
ויש הסוברים שאין עושין סעודה בט"ו אפילו למוקפים¹¹⁸.

בערב שבת

מג. כשחל פורים קטן בערב שבת, מרבים קצת בסעודה, בשר בער"ש, אך לא
ימלא כריסו בשביל סעודת שבת¹¹⁹.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹¹³ בתוס' מגילה (ו: ד"ה ורבי אליעזר, יש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה ב"ד וט"ו של אדר הראשון, וריהטא דמתניתין נמי משמע כן וכו', ולא נהירא דהא אמרינן בגמ' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מכלל דשמחה ומשתה ליכא, וכן הלכה. אבל דעת הסמ"ק (סי' צ"ח) ורבינו פרץ על התשב"ץ (סי' קע"ח), שנהגו רבותינו לעשות פורים באדר ראשון ב"ד בו לענין אכילה ושתיה. וכ"ה בר"ן. ובטור סי' תרצ"ז בשם הר"ף. מנהגי מהרי"ל.

¹¹⁴ הגה' תשב"ץ סי' קע"ח. שעת"ס ס"ק ב'. משנ"ב ס"ק ה' מהט"ז שזהו שסים הרמ"א וטוב לב משתה תמיד, הינו שטוב להרבות לכבוד הנס שנעשה.

¹¹⁵ רמ"א סי' תרצ"ז. יוסף אומץ (אות תתש"ו). לבוש שם: ומצוה להרבות בהם משתה ושמחה קצת משום דיומא נס נינהו.

¹¹⁶ שפת אמת מגילה ו: בדברי התוס', ולפ"ז אפשר דאין נכון לעשות סעודת פורים באדר א' כיון דבדיעבד יצא א"כ עי"ז פוטר עצמו מסעודת פורים דשני שהיא העיקר. רק באופן שלא יכוון לפטור מצות סעודת פורים.

¹¹⁷ תוס' מגילה ו: ד"ה ורבי אליעזר. לבוש, בשני הימים אפילו לפרזים. א"ר. התעוררות תשובה. דן בזה בעל מנחת יצחק מובא בס' ימי הפורים.

¹¹⁸ טור סי' תרצ"ז. הגה"מ פ"ב אות ש' שבגמ', אין בין, לא הזכירו ט"ו. רמ"א, דווקא ב"ד. פמ"ג א"א ס"ק א'. משנ"ב ס"ק ד'.

סעודה גדולה

מד. לא נהגו לעשות סעודות גדולות בפורים קטן, מפני: 1. שהמחבר אומר וי"א דגם בהספד ותענית מותר בראשון¹²⁰ 2. בכתבי האריז"ל לא נמצא רמז מהו הענין¹²¹.

דברים מיוחדים לכבוד היום

מה. בספרי הפוסקים מוזכרים דברים מיוחדים שהיו עושים לכבוד יום זה¹²²

----- מקורות וציונים ----- =

¹¹⁹ מועד לכל חי סי' ל"א סעיף כ"ב.

¹²⁰ טור בשם הרא"ש, ובשו"ע סימן תרצ"ז בשם י"א.

¹²¹ נימוקי או"ח (סי' תרמ"ז) תמה מדוע תלמידי בעש"ט נהגו בסעודות גדולות בשושן פורים ולא בפורים קטן, ומיישב כמ"ש בהערה קודמת, ועוד שבכתבי אר"י ז"ל לא מצינו שנכתב בזה.

¹²² בלקט יושר (עמ' קנ"ט), שנהגו לעשות בו תבשיל יתירה. וגם אכל תאנים.

במנהגי וורמיישא: בפורים קטן משימין פרוכת ומפות ומכסאות של ח"ה כמו בפורים גדול, וששים ושמחים.

בס' דרכי חיים ושלום, שהי' סועד הרבי עם אנ"ש ותלמידיו בפ"ק ושרו שושנת יעקב.

גיליון ק"ע

פרק יב חתן וכלה

תענית חתן וכלה

מו. חתן וכלה אין מתענין בפורים קטן¹²³.

וידוי לחו"כ

מו. וידוי, נוהגין חתן וכלה לומר¹²⁴.

ויש נוהגין שלא לומר הוידוי¹²⁵, ויש שכתבו שלאחר השמו"ע יאמר מזמור נ"א שבתהילים¹²⁶.

פנים חדשות

מוח. פורים קטן אינו נחשב לפנים חדשות לגבי ברכת שבע ברכות¹²⁷.

אבילות

מט. כל דיני אבילות ר"ל נוהגין בפורים קטן¹²⁸.

אבל כש"ץ

ג. בהרבה מקומות נוהגין שאבל מתפלל כש"ץ בפורים קטן¹²⁹. ויש נוהגים שבימים שאין אומרים למנצה, אין אבל מתפלל לפני התיבה¹³⁰.

בי"ע

נא. בסוף השבעה, יום שלושים, יארצייט, הולכים לבית עלמין אבל אין מספידין ואין מעוררין בכי¹³¹.

וטוב לב משתה תמיד

----- = ----- מקורות וציטונים -----

¹²³ באר משה-ירושלמסקי סי' ל"ז. נמוקי או"ח (סי' תרצ"ז) עפ"י מג"א (תקע"ג) דיום שנוכר בגמרא אין מתענין. תשו' מנחת הקומץ סי' ל"ז. שבט הלוי, שחתן אינו מתענה בי"ד וט"ו אדר א'. בס' ערוגת הבושם (סי' קפ"ב) סובר שחתן בן י"ד יתענה בט"ו.

¹²⁴ פתחי תשובה אה"ע סי' ס"א ס"ק ט' הביא מכרם שלמה ותשו' יד יצחק, ולבושי מרדכי אה"ע סי' מ"ט, שיאמר.

¹²⁵ שבילי דוד סי' תקע"ג. ילקוט הגרשוני או"ח סי' תקע"ג.

¹²⁶ מהר"י אסאד. תורת יקותיאל סי' מ"ב.

¹²⁷ שלחן העזר ח"ב ע' ק"ד נסתפק בזה, בנמוקי או"ח סובר שאינו נחשב לפנים חדשות.

¹²⁸ אליהו רבה סי' תרצ"ז. פמ"ג שם תשו' שבות יעקב ח"ג סי' ק'. משנ"ב שם ס"ק ג'

¹²⁹ תשו' מגידות לפמ"ג (סי' פ"ג ח'). שבט הלוי. ראה גשה"ח פרק ל'.

¹³⁰ בה"ל סי' ק"לב מאמר קדישין. ראה בספרי עולת החודש תשובה מפורטת מהגאון רבי

משה הברשטאם זצ"ל בענין זה.

¹³¹ עיי' תשו' ציץ אליעזר ח' י"ח סי' מ"ג.

פרק יג פנינים על פורים קטן

ר' לוי בשם רבי חמא בר חנינה: **אותה השנה היתה מעוברת**. מה טעמה מיום ליום ומחודש לחודש שנים עשר הוא חודש אדר (ירושלמי מגילה פ"א הל' ה').

שנת הנס היה ראוי להתעבר עפ"י חשבון ונתכוון המן לגזור שמד בחודש אדר א' כדכתיב בחודש שנים עשר ולא ב"ג, כדי שלא יגן זכות מרע"ה שחדש הוא בשני כמ"ש הגריעב"ץ. ומ"מ שמח שמחה גדולה שעכ"פ שם אדר הורע מזלייהו דישאל.

אבל רצה לעשות בחדשו ממש, שלא יגן זכותו או משום המילואים בכ"ג אדר סמוך לניסן. וכשגברו מרדכי ואסתר לא עברו אותו השנה כדי שיארע חדש המלחמה בחודשו של משרע"ה

(חת"ס או"ח סי' קס"ג).

איסור הספד ותענית בפורים קטן דאורייתא

כתב החתם סופר (או"ח סי' ר"ח ד"ה ומ"ש דפורים) איסור הספד ותענית דאורייתא. לפענ"ד וכן משמע ברמב"ן סוף ס' המצוות דעיקר פורים וחנוכה דאורייתא מק"ו דריב"ק (מגילה י"ד). וק"ו דאורייתא. אלא דסגי בשום זכר לנס. ואנשי כנה"ג תקנו לקרות מגילה ושמחה ומשתה וכן בחנוכה תקנו חשמונאים נרות וכל זה דברי קבלה ודרבנן.

אבל **מן התורה מחוייב לעשות שום זכר לנס**. ועי' ברדב"ז ובח"ץ ומייתי להו המגיה במ"ל (פ"א ממגילה הל' י"א), דזריזים מקדימים דוחה לעשיית מצוה מן המובחר דלעולם מצוה לזרז ולהקדים.

וא"כ קשה כיוון דמחוייבים מן התורה לקבוע זכר לנס א"כ מ"ט דחאו לאדר שני משום סמיכת גאולה לגאולה, הלא זריזים מקדימים עדיף טפי. ונ"ל משום הכי **תקנו מדינא באדר ראשון ב"ד וט"ו לאסור בהספד ותענית עכ"פ ויצאו בזה חובת דאורייתא שכבר עשו שום זכר לנס**, ושוב מצותה דדברי קבלה דחו לשני משום גאולה לגאולה כנלע"ד.

הארה גדולה בעולמות העליונים

שמעתי שאצל הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא, באו אליו אנשים ב"ד אדר א' וראו שם הרבה נרות דולקים והיה להם זאת לחידוש.

אמר להם, מה חידוש אצליכם על הנרות מפני שהיום פורים קטן, היום יום גדול שיש הארה גדולה בעולמות העליונים

(אבן ישראל. תרפ"ח. דף נ"א).

יום זה נקרא פורים קטן כי פורים היא יום כפורים ויש יום כיפור קטן, על כן נקרא "פורים קטן"

(תורת חיים. ליקוטים).

שמעתי מהגה"ק ב"דברי חיים" זצ"ל שסיפר בפורים קטן מעשה מהה"ק רמ"ל מסאסוב זצ"ל שחיפש פעם בעיזה"כ אחר הסעודה לעסוק במצות גמ"ח ופגע ברש אחד ושאלו אם חפץ ללגום יי"ש, והשיב בחיוב והלך עמו לבית אחד וצוה להגיש לו יי"ש [ומיני תרגימא לסעוד הלב]. ואח"כ א"ל הה"ק לדל, אם רצונך ביי"ש חזק וחרוף ביותר, בא עמי לפריפנאציע (בית מזיגה), והעני נאות לכך. וילכו שניהם לפריפנאציע וצוה להגיש לו כוס יי"ש לעילא ולעילא.

שאלו העני, למה לא הלך עמו מיד לפריפנאציע. ויען לו הה"ק כי חפץ לעשות לו נחת רוח, שישעוד לבו לפני כן.

והפטיר הגה"ק מצאנו זצ"ל, הגם שהימים האלה נשגבים ונזכרים ונעשים בכל משפחה ובכל דור, ובכל שנה מתעורר הנס מחדש, א"כ בודאי יעשה עמנו השי"ת נסים בפורים העתיד לבוא, אפס כי ביתים העניק לנו את פורים קטן, כי גם מתעורר הנס, כדי להפיס דעתנו ולהשביע את מאווינו.

(אמרי יוסף. ח"א מועדים. דרוש י"ד. מובא לוח דבר בעתו)

אדר שני למעלה מהמזל

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הוֹשֵׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֵם בְּעַמְלֶק וְגו' (שמות יז ט)
בחר לנו אנשים, שנולדו באדר השני ואין להם לירא ממכשפות, שהרי אין בו מזל, ובני עמלק מכשפות הם, ויש להם יכולת ביי"ב מזלות, ובעת שאין בו מזל, אין כישופם מצליח

(חזקוני שמות יז ט)

טוב לב משתה תמיד

יש אומרים שחייב להרבות במשתה ושמחה ביי"ד שבאדר ראשון ואין נוהגין כן. מכל מקום ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים, **וטוב לב משתה תמיד** (רמ"א תרצ"ז).

והמפרשים ז"ל פירשו "לשחוק אמרתי מהולל", ר"ל שיהיה באיזה ענין שיהיה, השחוק הוא הוללות, עבט"ז לעיל, אך "לשמחה מה זו עושה" ר"ל מה טיבה אם הוא שמחה של מצוה או לא, אך הואיל ואפשר כי מתוך אכילה ושתייה והוללות יתמשך לשחוק וקלות ראש, לכן יקח תבלין לבסם השמחה בד"ת וחדות ד' יהיה מעוזו וייטב לבו בד"ת, וז"ש **"וטוב לב משתה תמיד"**.

(שערי תשובה סי' תרצ"ז).

